

Kitap Sanatları Araştırmaları

Banu MAHİR*

TÜRK SANAT tarihçileri tarafından kitap sanatları alanında yapılan sistemli araştırmaların başlangıcı, Cumhuriyet'in ilânından hemen sonraya, 1924'e kadar inmektedir. Tarihçilerin öncelikle ele aldıkları konular genellikle İslâm elyazmalarının minyatürleriyle Türk süsleme (tezyinî) sanatları olmuştur. Bu yayınlardan biri, Halil Edhem Bey'in kaleme aldığı *Elvâh-ı Nakşîye Koleksiyonu* adlı eserdir. Halil Edhem, bu kitabında birincil kaynaklara dayanarak Osmanlı döneminin bazı nakkaşları hakkında bilgiler aktarmıştır.¹ 1930'lu yıllardan itibaren Türk minyatür ve tezhip sanatlarını tanıtıcı mahiyette yayınları başlatan araştırmacı ise, aynı zamanda tıp tarihi araştırmaları da yayımlayan A. Süheyl Ünver'dir. Ünver, 1933 yılından başlayarak resim, tezhip, cilt, ebru ve minyatür konularına eğilen, kimileri tanıtım amacıyla derlenmiş, kimileri de incelemeler sonucu kaleme alınmış yazı, makale ve kitapçıklar yayımlamıştır.² Bu yazı, makale ve kitapçıklar izleyen yıllarda daha derin araştırmalar yapacak olan sanat tarihçilerine ışık tutmalarıyla önem taşırlar.

Ünver, Türklerde resim, tezhip ve minyatür tarihini Orta Asya ve Selçuklu-Osmanlı dönemleri halinde iki ayrı yazıda özetlediği yayınlarını, 1933 ve 1934 yıllarında hazırlamıştır.³ 1938'de yayımladığı "Türk Tezyinatında Halkâriye Dair" adlı yazısı da tezhip sanatının tekniklerinden biri olan halkârii konusun-

* Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Halil Edhem, *Elvâh-ı Nakşîye Koleksiyonu*, 1924. Bugünkü dile aktaran: Gültekin Elibal, İstanbul, 1970, s. 21-31.

2 A. Süheyl Ünver'in toplu yayınları için bkz. Gülbün Mesara-Aykut Kazancıgil-Ahmet Güner Sayer (haz.), *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*, İstanbul, 1998.

3 A. S. Ünver, "Türklerde Resim, Tezhip ve Minyatür Tarihi (Orta Asya Kısmı)", *Türk Tarihi Ana Hatları Eseri Müsveddeleri*, Nr. 7, 1933; a.mlf., "Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim, Tezhip, Minyatür", *Türk Tarihi Ana Hatları Eseri Müsveddeleri*, Seri II, Nr. 11, 1934.

da yapılmış ilk derlemedir.⁴ Ünver'in 1939 tarihli, XV. yüzyılın Amasyalı hekimisi Sabuncuoğlu'na ait *Cerrahiyet al-Hâniye* adlı eserin günümüze ulaşan resimli üç nüshasını tanıttığı kitabı ise, özellikle metni tam ve müellif hattıyla olan Paris Bibliothèque Nationale'deki nüshanın tüm tasvirlerinin resimlerini içermesiyle önem taşır. Bu kitapta, sözü edilen tasvirler, Millet Kütüphanesi Ali Emiri nüshası ile o dönemde Besim Ömer Paşa'ya ait nüshanın tasvirleriyle karşılaştırılmıştır.⁵ Onun, 1940'lı ve 1950'li yıllarda basılan, Osmanlı musavvirleri Nigarî, Levnî, Nakşî ve müzehhipler Karamemi, Ali Üsküdarî ve Hezargradlızâde Ahmed Ataullah ile ilgili kitapçıkları da izleyen yıllarda bu sanatçıları inceleyen araştırmacıların ilk başvuru kaynakları olan yayınlardır.⁶

Ünver'in, Fatih döneminin tanınmış nakkaşı Baba Nakkaş hakkında derlediği bilgileri açıkladığı yayınlarnın da özgün çalışmaları arasında önemli yeri vardır.⁷ Onun 1963'te İtalya'da yayımlanan bir dergideki *I. Ahmed Albümü'* nü (TSMK, B.408) tanıtan ve bu albümün başındaki Kalender Paşa'ya ait önsöz metninin muhtevasını veren makalesi de sanat tarihi araştırmalarına katkıda bulunan çalışmalarından biridir.⁸ Bunun gibi, onun Mevlâna'nın hatıralarını ve menkubelerini içeren derleme Farsça eserin XVI. yüzyılda yapılan Türkçe çevirisinin resimli nüshalarının tanıtıldığı *Sevâkıb-ı Menâkıb, Mevlâna'dan Hatıralar* adlı kitapçığı da minyatür sanatı araştırmacıları için değer taşıyan önemli ön çalışmalardan biridir. Ünver, kağıt oymacılığı (*kati'*) gibi ince el sanatları ile lâke (*ruganî*) işleri ve ebru kağıtların hazırlanması konularında da ilk yayınların sahibidir.⁹

Ünver ile aynı yıllarda kitap sanatları araştırmaları yayımlayan diğer iki önemli isim, Tahsin Öz ve Suut Kemal Yetkin'dir. Topkapı Sarayı Müzesi'nin ilk müdürü olan Tahsin Öz'ün Osmanlı minyatürü ile ilgili yayınları 1936 yılına kadar inmektedir.¹⁰ Öz, XVI. yüzyıl Osmanlı kitap sanatının özgün bir eseri olan *Hünernâme*'nin minyatürlerini konu alan çalışmasını 1939'da yayımlan-

4 Bu yazı için bkz. *Arkitekt*, sy. 10-11, 1938, s. 301-309.

5 Bkz. A. Süheyl Ünver *Bibliyografyası*, s. 102-103.

6 Ünver'in bu kitapçıkları: A. Süheyl Ünver, *Ressam Nigarî, Hayatı ve Eserleri*, Ankara, 1946; a.mlf., *Ressam Levnî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1949; a.mlf., *Ressam Nakşî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1949; a.mlf., *Müzehhib Karamemi*, İstanbul, 1951; a.mlf., *Müzehhip ve Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali*, İstanbul, 1954.

7 A. Süheyl Ünver, "Baba Nakkaş", *Fatih ve İstanbul Dergisi*, c. II, sy. 7-12, 1954, s. 169-188; a.mlf., *Fatih Devri Nakkaşhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları Kitabı*, 1958.

8 A. Süheyl Ünver, "L'Album d'Ahmed Ier", *Annali dell'istituto Universitario Orientale di Napoli*, c. XIII, 1963, s. 127-162.

9 A. Süheyl Ünver, "Türk İnce El Sanatları Tarihi Üzerine", *Atatürk Konferansları*, c. I, Ankara, 1964, s. 103-153; a.mlf., "Edirneli İki İnce Oymacımız", *Edirne*, Ankara, 1965; a.mlf., "Sanatımızda Ebru", *Yeni İstanbul*, 17.III.1974; A. Süheyl Ünver-Gülbin Mesara, *Türk İnce Oyma Sanatı Katı'*, Ankara, 1980.

10 Tahsin Öz, "Barbaros'un Otantik Resmi", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, c. III, 1936, s. 155-158.

lamış,¹¹ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki *Fatih Albümü* olarak adlandırdığı H.2153 numaralı albüm ile H.2160 numaralı albümde yer alan bazı minyatürleri tanıttığı bir yazıyı da 1952'de kaleme almıştır.¹² Öz, söz konusu albümlere *Topkapı Sarayı'nda Fatih Sultan Mehmed II'ye Ait Eserler* adlı kitabında da yer vermiştir.¹³ Suut Kemal Yetkin de 1952 yılında Melahat Özgü ile birlikte Ernst Kühnel'in İslâm minyatürü konusundaki kitabını *Doğu İslâm Memleketlerinde Minyatür* başlığıyla Türkçeye çevirerek¹⁴ bu alandaki araştırmalar için ilk kaynaklardan birini dilimize kazandırmış, izleyen yıllarda Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait bazı minyatürlü yazmalar üzerine ilk araştırmalarını yayımlamış,¹⁵ Türk minyatürünün gelişim sürecini konu alan makale ve kitapçıklar yazmıştır.¹⁶

1930'lu yıllarda yayınlarına rastlanan bir diğer isim, Mehmet Aga-Oglu'dur.¹⁷ Onun, Saray koleksiyonundan seçilmiş İlhanlı ve Timurî dönemlerine (XIV. ve XV. yüzyıllar) ait resimli yazmaları tanıttığı¹⁸ ve Şiraz'da muhtemelen Muzafferî döneminde 1398 yılında hazırlanmış bir şiir mecmuasındaki (TIEM, no.1950) manzara tasvirlerini tanıtarak, bu resimlerin üslubunun oluşmasında İran'da İslâmiyet öncesinde yaygın bir inanç olan ve sonraları tamamen ortadan silinmeyen Mazdeist inancın kalıntılarının payı olduğunu dile getirdiği¹⁹ makaleleri dikkat çekicidir. Aynı yıllarda Türk sanatı tarihini daha geniş kapsamlı derlemeler halinde yayımlayan Celâl Esad Arseven'in kitap ve ansiklopedi maddelerinin²⁰ de kitap sanatı araştırmalarının başlangıcında yeri olduğu şüphesizdir.²¹ Osmanlı minyatür, cilt ve tezhip sanatı tarihi araştırmaları için

11 Tahsin Öz, "Hünernâme ve Minyatürleri", *Güzel Sanatlar*, sy. 1, İstanbul, 1939, s. 3-6.

12 Tahsin Öz, "Türk Minyatür Kaynaklarına Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, 1952, s. 30-43.

13 Tahsin Öz, *Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmed II'ye Ait Eserler*, Ankara, 1953.

14 Ernst Kühnel, *Doğu İslâm Memleketlerinde Minyatür*, çev., Suut Kemal Yetkin-Melahat Özgü, Ankara, 1952.

15 Suut Kemal Yetkin, "Bir Selçukî Elyazması Üzerine", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Ankara: 1959, Tebliğler*, Ankara, 1962, s. 411-412.

16 Suut Kemal Yetkin, *L'Ancienne peinture turque du XIIe au XVIIIe siècle*, Paris, 1970.

17 Mehmet Aga-Oglu, "A Note on the Manuscript of Manafinal-Hayavan in the Library of Mr. J. P. Morgan", *Parnassus RV*, No. 3, 1933, s. 19-20.

18 Mehmet Aga-Oglu, "Preliminary Notes On Some Persian Illustrated Mss. In The Topkapu Sarayı Müzesi - Part I", *Ars Islamica*, c. I, 1934, s. 183-199.

19 Mehmet Aga-Oglu, "The Landscape Miniatures of an Anthology Manuscript of the Year 1398 A.D.", *Ars Islamica*, c. 3, 1936, s. 76-99.

20 Celal Esad Arseven, *L'art Turc*, İstanbul, 1939; a.mlf., "Minyatür", *Sanat Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul, 1950; a.mlf., *Türk Sanatı Tarihi, Menşeiinden Bugüne Kadar Mimari Heykel, Resim, Süsleme ve Tezhipi Sanatlar*, 2 c., İstanbul, ts.; a.mlf., *Türk Sanatı*, İstanbul, 1970.

21 Celâl Esad Arseven'in toplu yayınları için bkz. Semavi Eyice, "Celâl Esad Arseven", *Belleten*, sy. 142, 1972, s. 196-201; Banu Mahir (haz.), *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, Mimar Sinan Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, 2000, s. 19-24.

çok önem taşıyan belgeleri yayımlayan Rıfki Melul Meriç'in kitap ve makaleleri de çok değerlidir.²² Özellikle onun Osmanlı nakkaş, ressam, müzehhib ve mücellidlerinin yıllara göre adlarının, nereli olduklarının, unvanlarının ve günlük yevmiyelerinin kayıtlı olduğu *ehl-i hiref* maaş defterlerini yayımlaması, kitap sanatları tarihi yazımına büyük bir hizmet olmuştur.²³ Aynı yıllarda Fehmi Edhem (Karatay'ın), Ivan Stchoukine ile birlikte hazırladıkları İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki minyatürlü yazmaları tanıtan Fransızca katalog²⁴ da ilerleyen yıllarda Fehmi Edhem Karatay'ın yayımlayacağı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Arapça, Türkçe ve Farsça Yazmalar kataloglarına²⁵ öncülük eden bir yayın olarak önem taşır.

1950'li yıllarda kitap sanatları tarihi araştırmalarına ve yazımına değerli katkılarda bulunan diğer iki önemli isim, Kemal Çığ ve Oktay Aslanapa'dır. Kemal Çığ, minyatürlü bir yazmayı tanıtan bir yazı²⁶ ile Türk ve İslâm Eserleri Müzesi koleksiyonundaki minyatürlü kitapların katalogunu 1959 yılında yayımlamış,²⁷ sonraki yıllarda Osmanlı dönemi ciltleri üzerine kitap ve makaleler kaleme almıştır.²⁸ Oktay Aslanapa'nın 1950'li yıllarda yayımladığı iki makalesinden ilki, Fatih dönemi Türk minyatürünü konu alır,²⁹ ikincisi ise saray arşivindeki XVI. yüzyıl başlarına ait bazı belgelerden Tebriz'den İstanbul'a getirildikleri anlaşılan başta nakkaş ve musavvirler olmak üzere farklı sanat ehli kişileri tanıtır.³⁰ Ayrıca Aslanapa, Ernst Diez ile birlikte kaleme aldığı *Türk Sanatı* adlı kitabında da Orta Asya resmini ve Türk minyatürleri konularını ele alan bölümlere yer vermiştir.³¹ Oktay Aslanapa, Türk minyatürünün

22 Rıfki Melul Meriç'in yayınları için bkz. Muhtar Tefikoğlu, *Rıfki Melul Meriç*, Ankara, 1986; Halenur Katipoğlu, "Rıfki Melul Meriç'in Hayatı ve Eserleri", *Sanat ve İnanç/1, Rıfki Melul Meriç Anısına*, Banu Mahir-Halenur Katipoğlu (haz.), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2004, s. 11-27.

23 Rıfki Melul Meriç, "Nakış Tarihi Vesikaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Ankara, 1952, s. 31-47; a.mlf., *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları, I, Vesikalar*, Ankara, 1953; a.mlf., *Türk Cild Sanatı Tarihi Araştırmaları, I, Vesikalar*, Ankara, 1954.

24 Fehmi Edhem (Karatay) - Ivan Stchoukine, *Les Manuscrits Orientaux Illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stambul*, Paris, 1933.

25 Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, İstanbul, 1960; a.mlf., *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, 2 c.*, İstanbul, 1961; a.mlf., *Topkapı Sarayı Müzesi Arapça Yazmalar Kataloğu, 4 c.*, İstanbul, 1962.

26 Kemal Çığ, "Sigetvar Seferine Dair Eşsiz Bir Eser", *Tarih Dünyası*, sy. 9, 1950, s. 370-371.

27 Kemal Çığ, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu, Catalogue of Manuscripts with Miniatures in the Museum of Turkish and Islamic Monuments", *Şarkiyat Mecmuası*, c. 3, 1959, s. 52-62.

28 Kemal Çığ, "Türk Lâke Müzehhipleri ve Eserleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, 1970, s. 243-252.

29 Oktay Aslanapa, "Türkische Miniaturmalerei am Hofe des Eroberers in Istanbul", *Ars Orientalis*, I, 1954, s. 77-84.

30 Oktay Aslanapa, "Täbriser Künstler am Hofe der Osmanischen Sultane in Istanbul", *Anatolia*, III, Ankara, 1958, s. 15-17.

31 Ernst Diez-Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul, 1955.

tarihsel gelişimini sonraki yıllarda yazdığı genel Türk sanatı kitapları ile bazı makalelerinde de değerlendirmiştir.³² Aslanapa, Orta Asya'da kitap sanatlarının ele alındığı bir kitaba da XV. yüzyıl Timurî cilt kaplarını tanıtan makalesi ile katkıda bulunmuştur.³³

1950'li yılların sonu ile 1960'lı yılların başından itibaren kitap sanatlarında araştırmaların çoğalmaya başladığı dikkati çekmektedir. Hüseyin Gazi Yurdaydın kaleme aldığı İslâm minyatürü hakkındaki genel yazılarının³⁴ dışında, Matrakçı Nasuh'un eserleriyle ilgili hazırladığı makale, kitap ve tıpkıbasım yayınlarıyla bu yıllardaki ilk önemli araştırmaların sahibidir.³⁵ Aynı yıllarda *Varka ve Gülşah* mesnevîsinin, 13. yüzyılda Anadolu'da hazırlanmış resimli nüshasının metin ve minyatür tanıtımı, Ahmet Ateş tarafından yapılmıştır.³⁶ Zeki Velidi Togan, "Topkapı Sarayında Dört Cönk" adlı makalesiyle Saray albümlerinden (H.2152, H.2153, H.2154, H.2160) özellikle ikisinin (H.2153 ve H.2160), içerdikleri resimlerdeki imzalara istinaden Akkoyunlu Sultanı Yakub Bey döneminde (1478-1490) düzenlendiklerini belirten araştırmacı olmuş,³⁷ Londra ve Tahran'daki bazı yazmaları tanıtmış,³⁸ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Yıldız koleksiyonu ile Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nin minyatürlü yazma ve albümlerinin seçme örneklerini tanıtan yayını, *II. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi*'ne bildiri olarak hazır-

32 Oktay Aslanapa, *Turkish Arts, Seljuk and Otoman Carpets, Tiles and Miniature Paintings*, İstanbul, 1961; a.mlf., "Eine alte Handschrift mit Miniaturen aus Istanbul (Topkapı Serail, Ahmet III Bibliothek)", *Trud XXV Mezhdunarod Kong. Vostokovedov. Moskva* 1960, c. II, 1963, s. 377-378; a.mlf., "Tarih Boyunca Türk Ordusuna Ait Tasvirler", *Türk Kültürü*, sy. 22, Ağustos 1964, s. 75-88; a.mlf., *Turkish Art and Architecture*, London, 1971; a.mlf., "Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi", *Erdem*, c. II, sy. 6, Eylül/1986, Şubat 1987, s. 851-866; a.mlf., "Osmanlı Minyatür Sanatı", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 151-159.

33 Oktay Aslanapa, "The Art of Bookbinding", *The Arts of the Book in Central Asia*, B. Gray (ed.), London, 1979, s. 59-91.

34 Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Başlangıcından XIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Müslüman Minyatürü", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, c. II, 1957, s. 181-122.

35 Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh, Hayatı ve Eserleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, c. I, 1959, s. 11-122; a.mlf., "Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi", *V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, 12-17 Nisan 1956, Ankara, 1960, s. 374-388; a.mlf., *Matrakçı Nasuh*, Ankara, 1963; a.mlf., "Matrakçı Nasuh'un Minyatürlü İki Yeni Eseri", *Belleten*, c. XXVIII, sy. 110, Nisan 1964, s. 229-233; a.mlf., *Nasihü's-Silahi (Matrakçı Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Ankara, 1976.

36 Ahmet Ateş, "Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. V, 1953, s. 33-50; a.mlf., "Un vieux poème romanesque Persan; récit de Warkah et Gulshah", *Ars Orientalis*, c. IV, Michigan, 1961, s. 143-152.

37 Zeki Velidi Togan, "Topkapı Sarayında Dört Cönk", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. I, 1953-1954, s. 73-89.

38 Zeki Velidi Togan, "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. III, 1959-1960, Kısım 1, 2, s. 133-160.

lamıştır.³⁹ Bu yıllarda hazırladığı *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde M. Zeki Pakalın da kitap sanatları ile ilgili maddelere yer vermiştir.⁴⁰

Mazhar Şevket İpşiroğlu da Sebahattin Eyüboğlu ile birlikte saray albümlerinden H.2152, H.2153 ve H.2160 numaralı olanları inceleyen çalışmasını bu yıllarda yayımlamış,⁴¹ izleyen yıllarda III. *Murad Surnâmesî*'ni tanıtan bir makale⁴² ile İslâm kitap resminin tarihsel gelişimini değerlendiren bir kitabı önce Almanca olarak kaleme almış,⁴³ daha sonra bu kitabın Türkçesini *İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları* adıyla yayımlamıştır.⁴⁴ İpşiroğlu'nun saray albümlerinden ikisine (H.2153 ve H.2160) yerleştirilmiş olan, bazıları *Mehmed Siyah Kalem* atıf imzalarını taşıyan bir grup resim üzerine yorumlarını içeren kitabı da İslâm kitap sanatı araştırmaları arasında önemli bir yere sahiptir.⁴⁵ Ayrıca İpşiroğlu, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan bu albümlerle benzer karaktere sahip bazı albümleri Tübingen'de ders verdiği dönemde (1961-1965) incelemiş ve bunların içerdiği resimleri değerlendiren Almanca bir kataloğu hazırlamıştır.⁴⁶ Mazhar Ş. İpşiroğlu'nun bu yıllarda ilgisini çeken İslam kitap resimlerindeki Moğol üslubu, onun Moğolların resim sanatını ele alan bir kitabı Almanca ve İngilizce olarak yayımlamasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁷ Aynı dönemde kitap sanatları konusunda tanıtıcı yayınlar yapmış bir diğer araştırmacı İsmet Binark'tır. Kütüphanecilik ve arşivcilik alanında çok sayıda yayının sahibi olan İsmet Binark, kitap sanatlarına ilişkin makale ve kitapçıklar da kaleme almıştır.⁴⁸

39 Zeki Velidi Togan, *On the Miniatures in Istanbul Libraries*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, sy. 1034, Umumi Türk Tarihi Kürsüsü, sy. 2, İstanbul, 1963.

40 M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, İstanbul, 1955.

41 Mazhar Ş. İpşiroğlu-Sebahattin Eyüboğlu, *Fatih Albümüne Bir Bakış - Sur l'Album du Conquérant*, İstanbul, 1955; a.mlf., "Aus dem Album des Eroberers, Ein Beitrag zur türkischen Malerei im 15. Jahrhundert", *Du*, Zürich: June 1959, s. 8-36.

42 Mazhar Ş. İpşiroğlu, "Das Hochzeitsbuch Murats III", *Deutsch-Türkische Gesellschaft*, 3-4 Juni, Bonn, 1960.

43 Mazhar Ş. İpşiroğlu, *Das Bild im Islam. Ein Verbot und seine Folgen*, Wien-München, 1971.

44 İki kez basımı yapılan bu kitabın ilk baskısı İş Bankası Kültür Yayını olarak 1973'te, ikinci baskısı Yapı ve Kredi Yayınları tarafından 2005'te çıkarılmıştır.

45 İlk kez Almaca olarak 1976 yılında *Siyah Kalem* başlığıyla Graz'da yayımlanan Mazhar Ş. İpşiroğlu'nun bu kitabının Türkçesi, *Bozkır Rüzgarı Siyah Kalem* adıyla önce Ada Yayınları tarafından 1985'te, daha sonra Yapı ve Kredi Yayınları tarafından 2004'te basılmıştır.

46 Mazhar Ş. İpşiroğlu, *Saray-Alben (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften)*, Wiesbaden, 1964.

47 Mazhar Ş. İpşiroğlu, *Malerei der Mongolen*, München, 1965; a.mlf., *Painting and Culture of the Mongols*, London, 1965.

48 İsmet Binark, "Türk Kitapçılık Tarihinde Tezhip Sanatı", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, c. XIII, sy. 3-4, Ankara, 1964, s. 17-25; a.mlf., "Türk Kitapçılık Tarihinde Cilt Sanatı", *Türk Kültürü*, 111/36, 1965, s. 985-986; a.mlf., *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, Ankara, 1975; a.mlf., "Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı", *Vakıflar Dergisi*, sy. 12, Ankara, 1978.

1960'lı yıllardan itibaren kitap sanatları araştırmalarının, özellikle Osmanlı minyatürünün gelişim sürecini aydınlatan yeni çalışmaların eklenmesiyle sayıca arttığı dikkati çekmektedir. Bu dönemde Türk sanat tarihçilerince yapılan yayınlar, genel kitaplar olduğu gibi, eserleri tek tek ele alan ayrıntılı makaleler haline gelmiştir. Emel Esin, Nigar Anafarta, Nurhan Atasoy, Güner İnal, Beyhan (Yörükân) Karamağaralı, Filiz (Öğütmen) Çağman, Zeren (Akalay) Tanındı, Esin Atıl, Günsel Renda ve Yıldız Demiriz'in yazdıkları, özgün araştırmalara dayanan makale ve kitapların ilk örnekleri 1960'lı ve 1970'li yıllara tarihlenir.

Aynı yıllarda Muammer Kemal Özergin'in kaynakları ve belgeleri değerlendirerek kaleme aldığı makale ve yazıları, Anadolu Selçuklu ve Timurî dönemi minyatür sanatı araştırmalarına ışık tutan önemli yayınlardır.⁴⁹ Bu dönemde yayınlarında Osmanlı minyatürlerini değerlendirmeye başlayan bir diğer araştırmacı Metin And olmuştur. Tiyatro ve kültür tarihçisi olan Metin And özellikle gösteri sanatlarını görselleştiren minyatürleri değerlendiren kitap ve makaleler kaleme almıştır.⁵⁰ İzleyen yıllarda Osmanlı minyatürlerini tanıtan kitaplar⁵¹ da yazan Metin And, XVII. yüzyılda kent içinde yabancılar için kıyafet albümleri resimleyen nakkaşları,⁵² bu nakkaşların eserlerini,⁵³ İslâm ülkelerinde gösterim amaçlı resimlerin kullanımını,⁵⁴ 16. yüzyılda İstanbul'da günlük yaşamı tasvir eden minyatürleri,⁵⁵ Osmanlı minyatürlerinde peygamberler ve mucizelerini,⁵⁶ Osmanlı toprakları ve İran'da hüküm sürmüş hanedanların minyatürlerinde İslâm mitolojisini⁵⁷ konu alan kitap ve makalelerin de yazarıdır.

Emel Esin, 1960'da yayımladığı *Türk Minyatür Sanatı* konulu İngilizce kitabıyla⁵⁸ başladığı kitap sanatları araştırmalarını, ikonografik yorumlarla

49 Muammer Kemal Özergin, "Nakkaş Behzâd Çelebi'ye Dair", *Hisar*, sy. 79, Temmuz 1970, s. 13-15; a.mlf., "Selçuklu Sanatçısı Nakkaş Abdülmü'min el Hoyî Hakkında", *Belleken*, c. XXXIV, 1970, s. 219-230; a.mlf., "Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Cafer'in Bir Arzı", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, 1976, s. 471-518.

50 Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece / Forty Days, Forty Nights*, İstanbul, 1959; a.mlf., "XVI. Yüzyılda Şehzadelerin Sünnet Düğünü", *Tarih Mecmuası*, c. 1, sy. 1, 1 February 1969, s. 42-47.

51 Metin And, *Turkish Miniature Painting. The Ottoman Period*, Ankara, 1979; a.mlf., *Osmanlı Tasvir Sanatları I: Minyatür*, İstanbul, 2002.

52 Metin And, "17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları", *Tarih ve Toplum*, sy. 16, Nisan 1985, s. 40-45,

53 Metin And, "17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamlarının Padişah Portreleri", *Türkiyemiz*, sy. 58, Haziran 1989, s. 4-13; a.mlf., "17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları ve Eserlerinin Belgesel Önemi", *Kültür ve Sanat*, sy. 5, Aralık 1990, s. 5-12.

54 Metin And, "İslâm Ülkelerinde Gösterim Niteliğinde Hikaye Anlatımı", *Tarih ve Toplum*, sy. 24, Aralık 1985, s. 9-15.

55 Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul, Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul, 1993.

56 Metin And, "Osmanlı Minyatürlerinde Peygamberler ve Mucizeleri", *Türkiyemiz*, sy. 78, 1996, s. 17-27.

57 Metin And, *Minyatürlerde Osmanlı İslâm Mitolojisi*, İstanbul, 1998.

58 Emel Esin, *Turkish Miniature Painting*, Rutland, Vermont, Tokyo, 1960.

kaleme aldığı makaleleriyle sürdürmüştür. Bu makaleler arasında XIII. yüzyıl Anadolu'sunda hazırlanmış *Nasireddin Sivasî Tezkiresi*'nin tasvirleriyle ilgili makalesi,⁵⁹ İslâm kitap resimlerindeki melek figürlerinin ikonografisini tartıştığı bir diğer makalesi⁶⁰ ile *Mehmed Siyah Kalem* resimlerini yorumlayan makaleleri⁶¹ önem taşır. Esin, erken devir Türk sanatının el yazması eserlerini ele alan makaleler ve bazı önemli yabancı yazma eser koleksiyonlarını tanıtıcı yazılar da kaleme almıştır.⁶²

Topkapı Sarayı Müzesi'nin uzmanı olan Nigar Anafarta'nın Osmanlı minyatürlü yazmaları arasında önemli bir yere sahip *Hünernâme* adlı eserin ilk cildinin tıpkıbasımı için hazırladığı metinde eseri resimleyen sanatçıların adlarını veren vesikayı belirlemesi,⁶³ sonraki çalışmalara öncü olmuştur.

1960'lı yıllarda Osmanlı minyatür sanatı alanında sistemli araştırmaların sahibi olan bir diğer isim Nurhan Atasoy'dur. Atasoy, Osmanlı minyatürlerinin belgeleyici, gerçekçi yaklaşımını ortaya koyan, minyatürlerdeki detaylarla, belgelerdeki bilgileri örtüştürerek yorumlar yapan makaleleri kaleme alan ilk

59 Emel Esin, "Selçuklu Devrine Ait Resimli Bir Anadolu Yazması", *Güzel Sanatlar Akademisi, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul, 1963, s. 561-574.

60 Emel Esin, "An Angel Figure in the Miscellany Album H.2152 of Topkapı", *Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens, in Memoriam Ernst Diez*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, 1963, s. 264-282.

61 Emel Esin, "The Turkish Baksi and the Painter Muhammad Siyah Kalam", *Proceedings of the Eleventh Meeting of the Permanent International Altaistic Conference, Acta Orientalis*, c. XXXI, Copenhagen, 1971; a.mlf., "Muhammad Siyah Qalam and the Inner Asian Turkish Tradition", *Islamic Art I, An Annual Dedicated to the Art and Culture of the Muslim World*, The Islamic Art Foundation, New York, 1981, s. 90-105.

62 Emel Esin, "Central Asian Characteristics of Some Paintings and Drawings of the Topkapı Library", *XXV. Şarkiyat Kongresi Zabıtları, II*, Moskova, 1963; a.mlf., "Two Miniatures from the Collections of Topkapı", *Ars Orientalis*, V, 1963, s. 141-161; a.mlf., "Resimli Bir Uygur Varakı", *Rahmetî Arat Hatıra Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966; a.mlf., *Antecedents and Development of Buddhist and Manichean Turkish Art in the Eastern Turkestan and Kansu*, İstanbul, 1967; a.mlf., "The Theme of the Chase in Turkish Art", *Proceedings of the Eight Meeting of the Permanent International Conference of Altaistic*, Bonn, 1968; a.mlf., "The Hunter Prince in Turkish Iconography", *Asiatische Forschungen*, c. 26, Wiesbaden, 1968, s. 9-18; a.mlf., "A Pair of Miniatures from the Topkapı Museum", *A Survey of Persian Art*, A. U. Pope (ed.), XV, Tokyo, USA, 1968; a.mlf., "Notes to the Manichean Paintings of Eastern Turkistan", *Memorial Volume of the Sixth Congress of Iranian Art*, Tahran, 1976, s. 49-80; a.mlf., "Kuşçı, Türk Sanatında Atlı Doğançı İkonografisi Hakkında", *Sanat Tarihi Yıllığı IV*, İstanbul, 1976, s. 411-452.; a.mlf., "Sadrüddin Ağa Han'ın İslâm Sanatı Koleksiyonunun Kataloğu", *Millî Kültür*, c. 2, sy. 1, Haziran 1980, s. 66-69; İngilizce çevirisi: "The Catalogue of Prince Sadrudin Agha Khan's Collection of Art", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XI, 1981, s. 191-196; a.mlf., "Un Manuscrit Illustré Representant les Sanctuaires de la Mecque et Medine et le Dome du Mi'radj a l'Epoque des Sultans Turcs Selim et Suleyman Ier", *Revue d'Histoire Maghrebienne*, yıl 10, sy. 31-32, Aralık 1983, Tunus: s. 175-190; a.mlf., "Bitig", *Kemal Çığ'a Armağan*, İstanbul, 1984, s. 111-126.

63 Nigar Anafarta, *Hünernâme'nin Minyatürleri*, İstanbul, 1969.

isimdir.⁶⁴ Onun, Filiz Çağman ile birlikte yazdığı *Türk Minyatür Sanatı* kitabı,⁶⁵ hem yurt içinde hem de yurt dışında sıkça başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. İran ve Osmanlı ülkesinde hazırlanan, konuları ve yapılaş amaçları farklılaşan, çeşitli konuları işleyen minyatürler üzerine makaleleri⁶⁶ bulunan Nurhan Atasoy, sonraki yıllarda yazdığı Osmanlı seramikleri, kumaşları, çadır-ları, derviş giysileri, has bahçeleri gibi değişik konulardaki kitaplarında da minyatür ve kitap tezhiplerini üslup belirleme ve belgeleme amaçlı değerlen-dirmeyi sürdürmüştür.⁶⁷

Bu yıllardan itibaren yaptığı yayınlarda Osmanlı minyatürlerine referans veren Semavi Eyice'yi de alana katkıda bulunan araştırmacılar arasında zik-retmek mümkündür. Onun makalelerinden ilki, Hassa Nakkaşhanesi'nin yeri-nin belirlenmesi konusuna ışık tutmuştur.⁶⁸ Diğeri, Bizans dönemi Hipod-romu'ndaki anıtları ve Ayasofya'nın önündeki atlı imparator heykelini canlan-dıran görsel imgeler arasında, 16. yüzyıl sonlarında hazırlanmış bir Osmanlı yazmasındaki minyatürlere de yer verdiği makalesidir.⁶⁹

Kitap sanatları araştırmaları için önem taşıyan yayınların sahibi olan bir diğ er isim Abdülbaki Gölpınarlı'dır. 1960'lı yıllardan itibaren Konya Mevlâna

64 Nurhan Atasoy, "Türk Minyatürlerinde Tarihi Gerçekçilik", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I, 1965, s.103-109; a.mlf., "1558 Tarihli Süleymanname ve Macar Nakkaş Pervane", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, 1970, s.167-196; a.mlf., "Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IV, 1971, s. 11-151; a.mlf., "Minyatürlerde Türk Büyükleri ve Alp Arslan", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, 1971, s. 59-64; a.mlf., "Nakkaş Osman'ın Padişah Portreleri Albümü", *Türkiyemiz*, sy. 6, Şubat 1972, s. 2-14; a.mlf., *Türk Minyatür Sanatı Bibliyografyası*, İstanbul, 1972.

65 Nurhan Atasoy- Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul, 1974.

66 Nurhan Atasoy, "Illustrations Prepared for Display during Shahname Recitations", *The Memorial Volume of the Vth International Congress of Iranian Art and Archaeology, Tehran-İsfahan-Shiraz 11th-18th April 1968*, c. II, Tahran, 1972, s. 262-272; a.mlf., "III. Murad Şehinşehnamesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, 1973, s. 359-387; a.mlf., "The Documentary Value of Ottoman Miniatures", *Mansel'e Armağan*, Ankara, 1974, s. 729-733; a.mlf., "Minyatürlerde Türk Donanması", *Türkiyemiz*, sy. 17, 1975, s. 2-8; a.mlf., "Documentary Value of the Ottoman Miniatures", *IVeme Congrès International d'Art Turc Aix en-Provence, 10-15 Septembre 1971*, Provence, 1976, s. 11-17; a.mlf., "Türk Minyatürlerinden Üç Günlük Hayat Sahnesi", *Sanat Tarihinde Doğu'dan Batı'ya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1989, s. 19-22; a.mlf., *1582 Surnâme-i Humayun Düğün Kitabı*, İstanbul, 1997; a.mlf., "Scenes of Ottoman Women at Leisure", *Frauen, Bilder und Gelehrte, Festschrift Hans Georg Majer*, Sabine Prätör ve Christoph Neumann (haz.), Kitap 2, İstanbul, 2002, s. 387-400.

67 Nurhan Atasoy - J. Raby, *İznik Seramikleri*, Londra, 1989; Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi, Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, İstanbul, 2000; a.mlf., *Otağ-ı Hümayun Osmanlı Çadırları*, İstanbul, 2000; Nurhan Atasoy, Walter B. Denny, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, *İpek Osmanlı Dokuma Sanatı*, Londra, 2001; Nurhan Atasoy, *Hasbahçe Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, İstanbul, 2002.

68 Semavi Eyice, "Aslanhane ve Çevresinin Arkeolojisi", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, sy. 11-12, 1964, s. 23-33.

69 Semavi Eyice, "İki İslam Minyatüründe Ayasofya Önündeki Atlı İmparator Heykeli", *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağan Kitabı*, Irvin C. Schick (ed.), İstanbul, 2000, s. 283-311.

Müzesi koleksiyonundaki yazma eserlerin kataloğunu hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı'nın bu çalışması, kitap sanatları ve diğer dallarda araştırma yapan bilim insanlarının başvurduğu değerli bir yayın olmuş, ciltler halinde yayımlanan bu katalogun basımı 2000'li yıllara kadar devam etmiştir.⁷⁰

İran ve Orta Asya'da XIV.-XVI. yüzyıllar arasında geliştirilen İlhanlı, İncu, Muzafferî, Celayirî, Timurî, Türkmen, Safevî ve Özbek dönemlerine ait İslâm minyatürleri üzerine sistemli araştırmalar yapan bir diğer sanat tarihçisi Güner İnal'dır. İnal, 1960'lı yıllardan itibaren yazdığı makalelerinde farklı dönemlerde hazırlanmış *Şahnâme* nüshalarını, bazı dağınık *Câmi'ü't-tevârih* minyatürlerini ve albümlerde yer alan resimleri değerlendirmiştir.⁷¹ Onun, *Türk Minyatür Sanatı. Başlangıcından Osmanlılara Kadar* başlığını taşıyan kitabı, söz konusu dönemlerin kitap resimleri üzerinedir.⁷² Ayrıca İnal, XVI. yüzyıl sonlarına doğru Safevî dönemi Kazvin üslubunun Osmanlı minyatür sanatına yaptığı etkilere işaret eden ilk araştırmacı olmuştur.⁷³

70 Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, c. I, Ankara, 1967; a.mlf., *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, c. II, Ankara, 1971; a.mlf., *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, c. III, Ankara, 1972; *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, c. IV, Ankara, 2003.

71 Güner İnal, "Some Miniatures of the Jami'al-Tavarikh in İstanbul, Topkapı Museum Hazine Library No.1654", *Ars Orientalis*, V, 1963, s. 163-175; a.mlf., "Şah Nameh Hazine No.1509 in the Topkapı Museum", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, 1970, s. 306-316; a.mlf., "Şah İsmail Devrinden Bir Şehnâme ve Sonraki Etkileri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, 1973, s. 497-529; a.mlf., "Topkapı Sarayı Koleksiyonundaki Sultani Bir Özbek Şehnâmesi ve Özbek Resim Sanatı İçindeki Yeri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, 1975, s. 303-320; a.mlf., "Artistic Relationship between the Far East Reflected in the Miniatures of the Gami at-Tawarikh", *Kunst des Orients*, 10, 1975, s. 108-143; a.mlf., "Realistic Motifs and the Expression of the Drama in Safavid Miniatures", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VII, 1977, s. 59-88; a.mlf., "Uzak Doğu'da Resim ve İslâm'da Minyatür", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VIII, 1979, s. 59-88; a.mlf., "Realistic Motifs in Safavid Miniatures", *Akten VII Internationalen Congress for Iranian Art and Archeology (1976)*, Berlin, 1979, s. 438-448; a.mlf., "Topkapı Sarayı Müzesindeki H.1084 No.lu Yusuf ile Züleyha Yazmasının Minyatürleri", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi*, c. X, sy. 2, Haziran 1979, s. 1-41; a.mlf., "İstanbul Topkapı Müzesindeki Bazı Albüm Desenlerinden Seçmeler", *Bedrettin Cömert'e Armağan. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi Özel Sayı*, Ankara, 1980, s. 457-470; a.mlf., "Topkapı Sarayı Müzesindeki İki Onaltıncı Yüzyıl Hamsesi'nin Minyatürleri", *Ege Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi I*, İzmir, 1982, s. 37-49; a.mlf., "Berlin Diez Albümlerindeki Bazı Dağınık Cami el-Tevârih Minyatürleri Üzerine", *Belleten*, XL, VI, 184, Ekim 1982, s. 845-860; a.mlf., "Tek Figürlerden Oluşan Osmanlı Albüm Resimleri", *Ege Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi III*, İzmir, 1984, s. 83-96; a.mlf., "17. Yüzyıldan Bir Hafız Divanı'nın Desenlerinde Resim ve Metin İlişkisi", *Suut Kemal Yetkin'e Armağan*, Ankara, 1984, s. 165-202; a.mlf., "İran Minyatürlerinde Akademizm", *Yeni Boyut*, XXX, Mart 1985, s. 4-6; a.mlf., "The Ottoman Interpretation of Firdausi's Shahnameh", *Akten des VI. Internationalen Kongresses für Türkische Kunst, München vom 3. bis 7. September 1979*, Münih, 1990, s. 554-562; a.mlf., "Miniatures in Historical Manuscripts from the Time of Shahrukh in the Topkapı Palace Museum", *Timurid Art and Culture: Iran and Central Asia in the Fifteenth Century*, Leiden, 1992, s. 103-116.

72 Güner İnal, *Türk Minyatür Sanatı, Başlangıcından Osmanlılara Kadar*, Ankara, 1995.

73 Güner İnal, "The Influence of the Kazvin Style on Ottoman Miniature Painting", *Vth International Congress of Turkish Art*, Budapeşte, 1978, s. 457-476.

Beyhan (Yörükân) Karamağaralı'nın kitap sanatı araştırmaları ise, sayıca daha sınırlı olsa da özgün niteliktedir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki dört önemli albümü (H.2152, H.2153, H.2154, H.2160) tanıtan ve bu albümler üzerine yapılmış çalışmaları topluca ele alan makalesini,⁷⁴ H.2153 ve H.2160 numaralı albümlerdeki bazı resimlerin rulolara ait parçalar olduğunu belirleyen makalesi izlemiştir.⁷⁵ Söz konusu albümlerde yer alan *Câmi'ü't-tevârih* minyatürlerini de değerlendiren Beyhan Karamağaralı,⁷⁶ *Muhammed Siyah Kalem'e Atfedilen Minyatürler* adlı kitabıyla, albümlerdeki *Siyah Kalem* imzalı resimleri gruplandırarak incelemiş, bunların bazılarının Batınî (muhtemelen Kalenderî) tarikat çevrelerinde yapıldıklarını ve -Zeki Velidi Togan ile hemfikir olarak- resimleri içeren albümlerin Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Tebriz'i işgalinden sonra Timurî şehzadesi Bediü'z-zaman Mirza'nın beraberinde İstanbul'a getirildiğini öne sürmüştür.⁷⁷ Beyhan Karamağaralı, bu kitabında açıkladığı fikirlerini, önce söz konusu albümlerin tartışıldığı Londra'da düzenlenen uluslararası bir kolokyumda bildiri olarak sunmuş ve bu bildirisi kolokyum kitabında yayımlanmıştır.⁷⁸ Bu yıllarda Topkapı Sarayı Müzesi uzmanlarından Haydar Yağmurlu'nun kaleme aldığı, saray kütüphanesinde imzalı eserleri bulunan müzehhipleri ve eserlerini tanıttığı bir makale de konuyla ilgili araştırma yapan sonraki araştırmacılar için ilk başvuru kaynağı niteliğini taşımıştır.⁷⁹

1960'lı yıllardan itibaren yaptığı özgün yayınlarıyla kitap sanatları araştırmalarına değerli katkılarda bulunan bir diğer isim Filiz (Öğütmen) Çağman'dır. Çağman'ın Topkapı Sarayı Müzesi'nde teşhire açılan minyatür bölümünün rehberi⁸⁰ ile başlayan yayınları, İslâm hanedanları ve Osmanlı dönemi minyatür sanatı üzerine kaleme aldığı yazılarıyla devam etmiştir.⁸¹ Filiz Çağ-

74 Beyhan (Yörükân) Karamağaralı, "Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Dört Albüme ve Bu Albümler Üzerindeki Çalışmalara Toplu Bakış", *Türk Etnografya Dergisi*, VII-VIII, (1964-1965), İstanbul, 1966, s. 50-58.

75 Beyhan Yörükân (Karamağaralı), "Topkapı Sarayı Müzesindeki Albümlerde Bulunan Bazı Rulo Parçaları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I, 1965, s.188-199.

76 Beyhan Karamağaralı, "Camiü't-Tevarih'in Bilinmeyen Bir Nushasına Ait Dört Minyatür", *Sanat Tarihi Yıllığı*, II, 1968, s. 70-80.

77 Beyhan Karamağaralı, *Muhammed Siyah Kalem'e Atfedilen Minyatürler*, Ankara, 1984.

78 Beyhan Karamağaralı, "The Siyah Qalam Paintings and their Relation to Esoteric Muslim Sects", *Islamic Art I, An Annual Dedicated to the Art and Culture of the Muslim World*, The Islamic Art Foundation, New York, 1981, s.106-109.

79 Haydar Yağmurlu, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhipli Ustaları", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. XIII, 1973, s. 79-114.

80 Filiz Öğütmen (Çağman), *XII.-XVII. Yüzyıllar Arasında Minyatür Sanatından Örnekler*, Topkapı Sarayı Minyatür Bölümü Rehberi, İstanbul, 1966.

81 Filiz Öğütmen (Çağman), "Turkish Miniature Painting", *Turkish Art (Catalogue of Exhibition of Turkish Arts, 25 July-19 August at the Fitzwilliam Museum and the University Library, Cambridge, 1967, s. 17-19; a.mlf., "A Wealth of Miniatures", Apollo, July 1970, s. 28-37.*

man'ın 1970'li yıllarda, Nurhan Atasoy ile birlikte hazırladığı, İngilizce yayımlanan *Türk Minyatürü* kitabının⁸² dışında kaleme aldığı makaleleri, XV. ve XVI. yüzyıllara ait bazı eserlerin minyatürlerini, sanatçılarıyla, üslup ve ikonografik özellikleriyle değerlendiren ve Osmanlı minyatür sanatının gelişim sürecine ışık tutan özgün araştırmalardır.⁸³ Osmanlı minyatür sanatının eyalet üslubunu⁸⁴ belirleyen Çağman, çeşitli tanıtım kitapları ve ansiklopedik eserlere yazılarıyla katkıda bulunmuş;⁸⁵ Osmanlı minyatür sanatını konu alan detaylı bir kitabın yazarları arasında yer almıştır.⁸⁶

Filiz Çağman, 1970'li yıllardan itibaren kimi kitap ve makalelerini meslektaşları Zeren Tanındı ile birlikte hazırlamaya başlamıştır. Bu kitapların bazıları Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonundaki İslâm minyatürlerini,⁸⁷ farklı dönemlere ait resimli el yazmalarını ve albümleri konu alır.⁸⁸ Her iki araştırmacının birlikte kaleme aldıkları makaleler, Osmanlı Safevî ilişkilerinde resimli el yazmalarının durumunu,⁸⁹ Safevî⁹⁰ ve Osmanlı toplumlarında tarikat çevrelerinde

82 Nurhan Atasoy-Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul, 1974.

83 Filiz Çağman, "Şehnâme-i Selim Han ve Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, 1973, s. 411-442; a.mlf., "Sultan II. Mehmed Dönemine Ait Bir Minyatürlü Yazma: Külliyyat-ı Katibi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, 1976, s. 333-346; a.mlf., "The Miniatures of the Divan-ı Hüseyini and the Influence of their Style", *Fifth International Congress of Turkish Art*, G. Féher (ed.), Budapeşte, 1978, s. 231-259; a.mlf., "Illustrated Stories from a Turkish Version of Jami's Baharistan", *Turkish Treasures*, 2, 1978, s. 21-27; a.mlf., "Sultan Sencer ve Yaşlı Kadın Minyatürlerinin İkonografisi", *Güner Inal'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Armağan Dizisi, Ankara, 1993, s. 87-116.

84 Filiz Çağman, "XVI. Yüzyıl Sonlarında Mevlevî Dergahlarında Gelişen Bir Minyatür Okulu", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 15-20.X.1973, Türk Sanatı Tarihi Tebliğleri*, c. III, İstanbul, 1979, s. 651-677.

85 Filiz Çağman, "Turkish Miniature Painting", *The Art and Architecture of Turkey*, Ekrem Akurgal (ed.), Oxford, 1980, s. 222-248; a.mlf., "Anadolu Türk Minyatürü", *Anadolu Uygurlukları Ansiklopedisi*, c. V, İstanbul, 1982, s. 929-951; a.mlf., "Türk Minyatür Sanatının İslam Sanatındaki Yeri / The Place of the Turkish Miniature in Islamic Art", *İslâm Sanatında Türkler, The Turkish Contribution to Islamic Arts*, 2. bs., İstanbul, 1982, s. 84-88 ve s. 90-94; a.mlf., "The Historical Development of the Ottoman Court Miniature", *Traditional Turkish Arts*, İstanbul: ts., s. 184-227; a.mlf., "Minyatür", *Osmanlı Uygurluğu*, 2. bs., c. 2, Halil İnalcık - Günsel Renda (haz.), Ankara, 2004, s. 893-931.

86 Filiz Çağman (Serpil Bağcı - Zeren Tanındı - Günsel Renda ile), *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, 2006.

87 Filiz Çağman - Zeren Tanındı - Ernst J. Grube, *Islamic Painting, The Topkapı Saray Collection*, Tokyo, 1978; Filiz Çağman - Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, İstanbul, 1979; Filiz Çağman - Zeren Tanındı, *Islamic Miniature in Topkapı Saray Museum*, Tokyo, 1980.

88 Filiz Çağman - Zeren Tanındı, *The Topkapı Saray Museum. The Albums and Illustrated Manuscripts*, J. M. Rogers (ed.), London and New York, 1986.

89 Filiz Çağman - Zeren Tanındı, "Osmanlı Safevî İlişkilerinde Resimli El Yazmalarına Bakış", *Ok-tay Aslanapa Armağanı*, İstanbul, 1996, s. 37-62; a.mlf., "Remarks on some Manuscripts from the Topkapı Palace Treasury in the Context Ottoman-Safavid Relations", *Muqarnas*, G. Necipoğlu (ed.), XIII, Leiden, 1996, s. 132-148.

90 Filiz Çağman - Zeren Tanındı, "Manuscript Production at the Kazaruni Orders in Safavid Shiraz", *Safavid Art and Architecture*, S. Canby (ed.), London, 2002, s. 43-48.

hazırlanan resimli el yazmalarını,⁹¹ XVI. yüzyıl sonlarına doğru Safevî dönemi Firdevsî *Şehnâmelerinde* görülen değişimi,⁹² örneklemelerle ele alırlar.

Filiz Çağman'ın, Osmanlı Sarayı için çalışan sanatçı ve zanaatçıların teşkilatı olan *ehl-i hiref*⁹³ ile Saray nakkaşhanesi'nin yeri üzerine düşüncelerini açıkladığı,⁹⁴ Nakkaş Osman'ı ele aldığı,⁹⁵ kaynak ve belgelere dayalı makaleleri de kitap sanatları araştırmalarına katkıda bulunan değerli yayınlarıdır. 1983 yılında İstanbul'da düzenlenen *Anadolu Medeniyetleri Sergisi*'nin kataloğunda Çağman'ın seçme eserler üzerinden Osmanlı sanatının dönem üsluplarını tanımlayıp yorumlaması,⁹⁶ izleyen yıllardaki araştırmalara yol açan mahiyettedir. Çağman'ın, İslâm kitap sanatında minyatürlü yazmalardan farklı bir eser formatı olan albüm yapımıcılığı üzerine bilgi veren, saray koleksiyonundaki albümleri ve özellikle bunlar arasında önem taşıyan dördünün içerdiği eserleri genel olarak tanıtan makalesi ise, H.2152, H.2153, H.2154 ve H.2160 numaralı albümlerin tartışıldığı kolokyum kitabında yayımlanmıştır.⁹⁷ Ayrıca Filiz Çağman'ın *Mehmed Siyah Kalem* atif imzalı resimleri ve yapım tekniğiyle bu resimlerle benzeşen eserleri ele aldığı makale⁹⁸ ve kitap bölümü metinleri de Safevî tezkire yazarlarınca *kalem-i siyahî* olarak adlandırılan tasvir tarzının gelişimini aydınlatmıştır.⁹⁹ Onun bir diğer İslâm minyatürü uzmanı Priscilla P. Soucek ile birlikte kaleme aldığı, resimli bir el yazmasının el değiştirmeler sonucu geçirdiği evrimi değerlendiren

91 Filiz Çağman - Zeren Tanındı, "Tarikatlarda Resim ve Kitap Sanatı / Illustrations and the Art of the Book in the Sufi Orders in the Ottoman Empire", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler / Sufism and Sufis in Ottoman Society*, Ahmet Yaşar Ocak (ed.), Ankara, 2005, s. 201-227.

92 Filiz Çağman- Zeren Tanındı, "Firdevsî Şehnâmesinde Geleneğin Değişimi", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları, Şinasi Tekin Armağanı III*, Y. Dağlı -Y. Dedes - S. Kuru (haz.), 32/1, 2008, s. 143-167.

93 Filiz Çağman, "Mimar Sinan Döneminde Sarayın Ehl-i Hiref Teşkilatı", *Mimar Sinan Döneminde Türk Mimarlığı ve Sanatı*, Zeki Sönmez (haz.), İstanbul, 1988, s. 73-77; a.mlf., "Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref", *Türkiyemiz*, sy. 54, Şubat 1988, s. 11-17.

94 Filiz Çağman, "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1989, s. 35-46.

95 Filiz Çağman, "Nakkaş Osman According to Sixteenth Century Documents and Literature", *Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès International d'Art Turc, Actes/Proceedings, 17-23 Septembre 1995*, Genève, 1999, s. 197-206.

96 Filiz Çağman, "Osmanlı Sanatı", *Anadolu Medeniyetleri Sergisi III, Selçuklu/Osmanlı*, İstanbul, 1983, s. 97-315.

97 Filiz Çağman, "On the Contents of the Four İstanbul Albums H.2152, 2153, 2154 and 2160", *Islamic Art*, I, New York, 1981, s. 31-36.

98 Filiz Çağman, "Glimpses into the Fourteenth Century Turkic World of Central Asia: The Paintings of Muhammed Siyah Qalam", *Turks, A Journey of Thousand Years, 600-1600*, D. J. Roxburgh (ed.), London, 2005, s. 148-189.

99 Filiz Çağman, "Uzak ve Yakındoğu Arasında Bir Başka Geçit: Mehmed Siyah Kalem", *Türkçe Konuşanlar, Asya'dan Balkanlar'a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür*, Doğan Kuban (ed.), İstanbul, 2007, s. 459-473.

makalesinin¹⁰⁰ de, İslâm kitap sanatı alanında yapılan kodikolojik araştırmalar arasında önemli bir yeri vardır. Çağman, 2000 yılında düzenlenen ve dokuz araştırmacının birlikte yürüttükleri *Osmanlı Padişah Portreleri* projesinin ürünü olan serginin kitabına da Nakkaş Osman'ın yarattığı padişah portreleri dizisini ve Sultan III. Murad'ın yaşadığı dönemde yapılmış portrelerini tanıtan bir bölüm ile ilgili kısımda yer alan eserlerin katalog metninin yazarı olarak katkıda bulunmuştur.¹⁰¹

Ancak, Çağman'ın kâğıt oymacılık (*katt'*) ve tezhipli eserleri tanıtan makale ve yazılarının önemini de unutmamak gerekir. Onun XV. yüzyılda İran coğrafyasında yapıldıkları sanılan ve Saray albümlerinden birinde bulunan ustaca kesilmiş tasvirleri,¹⁰² Kanunî Sultan Süleyman döneminin usta kâğıt oymacılarının eserlerini¹⁰³ ve XVIII. yüzyılın ustası Canbazzâde Osman'ın oyduğu bahçe tasvirini¹⁰⁴ tanıtan makale ve yazıları, kitap sanatlarının bu dalına ışık tutan yayınlarıdır. XVI. yüzyılın ünlü Osmanlı hattatı Ahmed Karahisarî ile evlatlığı Hasan Çelebi'nin istinsah ettiği, ihtişamlı tezhiplerle bezenmiş *Kur'ân-ı Kerîm*'in (TSMK, H.S.5) hazırlanışını vesikalar ışığında değerlendiren makalesi de Osmanlı dönemi tezhip sanatı tarihçesi için önem taşır.¹⁰⁵

Zeren (Akalay) Tanındı, yukarıda belirtilen kimi makale ve kitapları Filiz Çağman ile birlikte kaleme alan bir diğer değerli kitap sanatları uzmanıdır. Tarihi konulu Osmanlı minyatürlü yazmalarını değerlendiren ilk makalelerinden¹⁰⁶ başlayarak Zeren Tanındı, minyatürün dışında, cilt ve tezhip sanatları

100 Priscilla P. Soucek - Filiz Çağman, "A Royal Manuscript and Its Transformation: The Life History of a Book", *The Book in the Islamic World, The Written World and Communication in the Middle East*, George Atiyeh (ed.), New York, 1995, s. 179-208.

101 Filiz Çağman, "İstanbul Sarayının Yorumu: Üstad Osman ve Dizisi", *Padişahın Portresi, Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 188-201 ve s. 244-280.

102 Filiz Çağman, "XV. Yüzyıl Kağıt Oymacılık (Kaat'ı) Eserleri", *Sanat Dünyamız*, sy. 8, Eylül 1976, s. 22-27.

103 Filiz Çağman, "L'Art du Papier Découpé et ses Représentants à l'Époque de Soliman le Magnifique", *Soliman le Magnifique et son Temps, Actes du Colloque de Paris, 7-10 Mars 1990*, G. Veinstein (ed.), Paris, 1992, s. 249-264.

104 Filiz Çağman, "Büyülü Bir Düş Alemi Bu Cennet Bahçesi", *Tayf Art*, Kış 1993, s. 34-51.

105 Filiz Çağman, "Ahmed Karahisarî'ye Atfedilen Ünlü Kur'an-ı Kerim", *Proceedings 9th International Congress of Turkish Art*, c. I, Ankara, 1995, s. 521-528; a.mlf., "The Ahmed Karahisarî Qur'an in the Topkapı Palace Library", *Persian Painting from the Mongols to Qajars. Studies in Honour of Basil W. Robinson*, Robert Hillenbrand (ed.), Londra ve New York, 2000, s. 57-73.

106 Zeren Akalay (Tanındı), "Tarihi Konuda İlk Osmanlı Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, II, 1968, s. 102-115; a.mlf., "Tarihi Konularda Türk Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, 1969, s. 151-166; a.mlf., "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.753 No.lu Nizami Hamsesi'nin Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, 1973, s. 389-409; a.mlf., "Emir Hüsrev Dehlevî ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Bulunan Minyatürlü Eseri", *Kültür ve Sanat*, sy. 5, Ocak 1977, s. 8-19; a.mlf., "The Forerunners of Classical Turkish Miniature Painting", *Fifth International Congress of Turkish Art*, G. Féher (ed.), Budapeşte, 1978, s. 31-47; a.mlf., "Minyatürlü Bir Coğ-

ile ilgili çok sayıda ulusal ve uluslararası bildiri, makale ve kitap yayımlamıştır. Osmanlı minyatürü konusundaki araştırmalarını kutsal kent ve yöre tasvirlerini içeren yazmalar ile resimli bir hac vekâletnamesini tanıttığı makaleleriyle¹⁰⁷ sürdüren Tanındı, Nakkaş Hasan Paşa'yı tanıtan bir yazı¹⁰⁸ ile onun yönetiminde resimlenmiş Hz. Muhammed'in yaşam öyküsünü konu alan *Siyer-i Nebi* adlı eserin günümüze ulaşan ciltlerini minyatürleriyle değerlendiren bir kitap yazmıştır.¹⁰⁹ İslâm el yazmalarındaki astrolojik tasvirleri¹¹⁰ ve tarihî konulu eserleri¹¹¹ tanıtan bildirileri, Londra'da düzenlenen saray albümlerinin tartışıldığı kolokyumda verdiği H.2153 ve H.2160 numaralı albümlerin sorunlarını ortaya koyan bildirisi,¹¹² Tanındı'nın aynı dönemde yaptığı önem taşıyan yayınlarıdır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan bazı murrakalar içerisindeki Veli Can imzasını taşıyan mürekkep resimlerini değerlendirdiği,¹¹³ Bursa kütüphanelerindeki XV. yüzyıla ait Osmanlı el yazmalarını ve ciltlerini ele aldığı,¹¹⁴ Osmanlı nakkaşhanesinde el yazma üretimini konu edindiği makaleleri,¹¹⁵ Sadrazam Rüstem Paşa'nın Osmanlı mücellit ve müzehhiplerinin katkılarıyla elden geçirterek, kendi yaptırdığı camisi ile Şehzade Mehmed Türbesi'ne vakfettiği farklı dönemlerin *Kur'ân-ı Kerîm* nus-

rafya Kitabı", *Kültür ve Sanat*, sy. 4, Haziran 1976, s. 60-71; a.mlf., "Klasik Türk Minyatür Resimlerinin Öncüleri", *Sanat Dünyamız*, sy. 7, 1976, s. 14-23; a.mlf., "The Hashth Behishth of Amir Khusrau", *Life, Times and Works of Amir Khusrau Dehlevi*, Bombay, 1976, s. 181-186; a.mlf., "XVI. Yüzyıl Nakkaşlarından Hasan Paşa ve Eserleri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 15-20.X.1973, Türk Sanatı Tarihi Tebliğleri*, c. III, İstanbul, 1979, s. 607-625; a.mlf., "A Fifteenth Century Manuscript of Humay-u Humayun", *Persica*, VIII, 1979, s. 129-132.

107 Zeren Tanındı, "Resimli Bir Hac Vekâletnamesi", *Sanat Dünyamız*, sy. 28, 1983, s. 2-5; a.mlf., "İslâm Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri", *Journal of Turkish Studies* 7, *Orhan Şaik Gökyay Armağanı*, c. II, 1983, s. 407-437.

108 Zeren Tanındı, "Nakkaş Hasan Paşa", *Sanat*, sy. 6, Haziran 1977, s. 114-125.

109 Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebi, İslam Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul, 1984.

110 Zeren Tanındı, "An Illustrated Astrological Work of the Period of Iskandar Sultan", *Akten des VII. Internationalen Kongresses für Iranische Kunst und Archæologie. München 7-10 September 1976*, Berlin, 1979, s. 418-425; a.mlf., "Astrological Illustrations in Islamic Manuscripts", *I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology 14-18 September 1981*, İstanbul, 1981, s. 72-90.

111 Zeren Tanındı, "Illustrated Historical Texts in the Islamic Manuscript", *Islamic Art. Common Principles, Forms and Themes. Proceedings of the International Symposium held in Istanbul in April 1983*, A. M. Issa-T. Ö. Tahaoğlu (eds.), Damascus, 1989, s. 250-260.

112 Zeren Tanındı, "Some Problems of two Istanbul Albums H.2153 and H.2160", *Islamic Art*, I, New York, 1981, s. 37-41.

113 Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Veli Can İmzalı Resimler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları Fahir İz Armağanı*, c. II, 1991, s. 287-313.

114 Zeren Tanındı, "15th Century Ottoman Manuscripts and Bindings in Bursa Libraries", *Islamic Art*, IV, New York, 1991, s. 143-174.

115 Zeren Tanındı, "Manuscript Production in the Ottoman Palace Workshop", *Manuscripts of the Middle East*, IV, 1990-1991, s. 67-98.

halarını tanıttığı,¹¹⁶ Mimar Sinan çağının kitap sanatı sanatçılarının eserlerini konu edindiği,¹¹⁷ *Mihr-i Müşteri* minyatürlerinin ikonografik çözümlemesini yaptığı¹¹⁸ bildirileri, Tanındı'nın 1990'lı yıllarda yaptığı araştırmaların ürünüdür. Ayrıca, onun bu yıllarda kaleme aldığı, Osmanlı minyatürü konusundaki çeşitli kitap ve ansiklopedik eserlerde metinleri bulunmaktadır.¹¹⁹

Farklı dönem ve atölyelerde hazırlanmış resimli el yazmalarına Osmanlı nakkaşhanesinde yapılan eklemeleri,¹²⁰ Safevî şehzade ve elçilerinin padişahların huzura kabullerini belgeleyen minyatürleri,¹²¹ eyaletlerde üretilen kitapları,¹²² Saray ağalarının kitap sanatı hamiliğini,¹²³ Bakî ve Nadirî *dîvan*larının tasvirli nüshalarında teşhis edilen saray görevlilerinin portrelerini,¹²⁴ *Siyer-i Nebî*'de Mevlid metni ve görsel imgelerini¹²⁵ ve Firdevsî *Şehnâmesi*'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bazı nüshalarının önsöz metni içerisinde yer alan tasvirleri¹²⁶ değerlendiren makale ve bildirileri, Tanındı'nın 2000'li yıllarda yaptığı yayınlarından bazılarıdır. Zeren Tanındı, 2005 yılında

116 Zeren Tanındı, "The Manuscripts Bestowed as Pious Endowments by Rustem Pasha, the Grand Vizier of Suleyman the Magnificent", *Soliman le Magnifique et son Temps, Actes du Colloque de Paris, 7-10 Mars 1990*, G. Veinstein (ed.), Paris, 1992, s. 265-277.

117 Zeren Tanındı, "Mimar Sinan Döneminde Tasvir", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, Zeki Sönmez (haz.), İstanbul, 1988, s. 277-294; a.mlf., "Mimar Sinan Çağında Türk Kitap Sanatının Ünlü Ustaları", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri, Ankara 24-27 Ekim 1988*, Ankara, 1996, s. 135-157.

118 Zeren Tanındı, "Mihr-i Müşteri Minyatürlerinin İkonografik Çözümlemesi", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner Inal'a Armağan*, Ankara, 1993, s. 457-490.

119 Zeren Tanındı, "Osmanlı Döneminde Türk Minyatürü", *Kültür ve Sanat*, 3, Ağustos 1989, s. 24-28; a.mlf., "Türk Minyatür Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara, 1993, s. 408-420; a.mlf., *Türk Minyatür Sanatı*, Ankara, 1996; a.mlf., "Osmanlı Döneminde Türk Minyatür Sanatı", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 160-166; a.mlf., (Serpil Bağcı - Filiz Çağman - Günsel Renda ile), *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, 2006.

120 Zeren Tanındı, "Additions to Illustrated Manuscripts in Ottoman Workshop", *Muqarnas*, D. J. Roxburgh (ed.), XVII, Leiden, 2000, s. 147-161.

121 Zeren Tanındı, "Osmanlı Sarayında Safevi Şehzadeler ve Elçiler", *Sanatta Etkileşim, Bildiriler*, Ankara, 2000, s. 236-241.

122 Zeren Tanındı, "Osmanlı Yönetimindeki Eyaletlerde Kitap Sanatı", *Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Hatay 25-27 Ekim 2000*, c. II, Ankara, 2001, s. 501-509, 767-770.

123 Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitapları", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 3, 2002, s. 41-56; a.mlf., "Bibliophile Aghas (Eunuchs) at Topkapı Saray", *Muqarnas*, G. Necipoğlu (ed.), XXI, Leiden, 2004, s. 333-343.

124 Zeren Tanındı, "Transformation of Words to Images, Portraits of Ottoman Courtiers in the Diwans of Bakî and Nadirî", *res: Anthropology and Aesthetics*, F. Pellizini - O. Grabar (eds.), 43, Spring 2003, s. 131-145.

125 Zeren Tanındı, "Siyer-i Nebî'de Mevlid Metni ve Görsel İmgeleri", *Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu 17-19 Ekim 2007*, Bursa, 2007, s. 87-94.

126 Zeren Tanındı, "Sultanlar, Şairler ve İmgeler: Şehnâme-i Firdevsî'nin Mukaddimesi'nin Resimleri", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 15, 2008, s. 267-296.

Londra’da düzenlenen *Türkler* sergisinin kataloğuna da Serpil Bağcı ile birlikte yazdığı metinlerle katkıda bulunmuştur.¹²⁷

Zeren Tanındı’nın, tezhip ve cilt sanatlarıyla ilgili yayınları da XIII.-XVIII. yüzyıllar arasında Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı, Timurî, Türkmen ve Safevî dönemlerinin eserlerini ele almaktadır. XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu’sunda Selçuklu ve Beylikler döneminde hazırlanan ihtişamlı tezhiplerle bezenmiş *mushaf*ları, Mevlâna’nın, Sultan Veled’in ve Şems-i Tebrizî’nin eserlerini, sanatçıları ve hamileriyle değerlendiren makaleleriyle¹²⁸ Tanındı, söz konusu dönemlerin tezhip sanatını aydınlatmıştır. Ayrıca, Zeren Tanındı Türk ve İslâm tezhip sanatını konu alan çeşitli kitaplar için, örneklerle desteklenen genel metinler kaleme almıştır.¹²⁹ Onun, XIV. ve XV. yüzyıllarda Şiraz’da hazırlanan eserlerde yaygınlaşan bir tezhip tasarımının, gezgin sanatçılarca Anadolu’ya taşındığını örneklemelerle ortaya koyan bildirisi¹³⁰ de tezhip sanatı araştırmaları için önemlidir; Osmanlı Sarayı nakkaşhanesinde Kanunî döneminde elden geçirilerek müzehhip Kara Memi tarafından bezenen XIII.-XIV. yüzyıl *Kur’an*larını ele aldığı makalesi,¹³¹ Kara Memi’nin yeni eserlerinin tanınmasını sağlamıştır. Tanındı, 1984’ten itibaren yaptığı yayınlarda İslâm kitap ciltlerini de ele almaya başlamıştır.¹³² Farklı dönemlerin farklı tekniklerle hazırlanmış kitap ciltlerini tanıtan ve değerlendiren makale ve yazılar¹³³ kaleme alan

127 Zeren Tanındı - Serpil Bağcı, “The Ottomans: From Mehmed II to Murad III. Art of the Ottoman Court”, *Turks. A Journey of a Thousand Years, 600-1600*, David J. Roxburgh (ed.), London, 2005, s. 260-375; s. 434-435, 437, 439, 440-444, 448-453, 455-459, 463-464, 466-468, 470.

128 Zeren Tanındı, “1278 Tarihli En Eski Mesnevi’nin Tezhipleri”, *Kültür ve Sanat*, sy. 8, Aralık 1990, s. 17-22; a.mlf., “Karamanlı Beyliğinde Kitap Sanatı”, *Kültür ve Sanat*, sy. 12, Aralık 1991, s. 42-44; a.mlf., “Seçkin Bir Mevlevî’nin Tezhipli Kitapları”, *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağan Kitabı*, Irvin C. Schick (ed.), İstanbul, 2000, s. 513-536; a.mlf., “Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehhip Muhlis b. Abdullah el-Hindi ve Halefleri”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları, Yıldız Demiriz’e Armağan*, Baha Tanman - Uşun Tükel (haz.), İstanbul, 2001, s. 141-150; a.mlf., “Mevlâna Celaleddin Rumî’nin ve Sultan Veled’in Konya Mevlâna Müzesindeki Eserlerinin Tezhipli İlk Örnekleri”, *Mevlâna Ocağı, Mevlâna’nın Doğumunun 800. Yılına Armağan*, M. Bayyigit (haz.), Konya, 2007, s. 163-178.

129 Zeren Tanındı, “Türk Tezhip (Kitap Süsleme) Sanatı”, *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara, 1993, s. 397-406; a.mlf., “Osmanlı Sanatında Tezhip”, *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 120-125; a.mlf., “Kitap ve Tezhibi”, *Osmanlı Uygarlığı*, c. 2, Halil İnalıcık - Günsel Renda (haz.), İstanbul, 2003, s. 865-891; a.mlf., “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (haz.), Ankara, 2009, s. 243-281.

130 Zeren Tanındı, “An Illuminated Manuscript of the Wandering Scholar Ibn al-Jazari and Wandering Illuminators Between Tabriz, Shiraz, Herat, Bursa, Edirne, Istanbul in the 15th Century”, *Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès International d’Art Turc, Actes/Proceedings, 17-23 Septembre 1995*, Genève, 1999, s. 236-241.

131 Zeren Tanındı, “13.-14. Yüzyılda Yazılmış Kuranların Kanunî Döneminde Yenilenmesi”, *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 1*, İstanbul, 1986, s. 140-152.

132 Zeren Tanındı, “İslâm Sanatında Cilt ve Ustaları”, *Yeni Boyut*, (Mayıs 1984), s. 9-12.

133 Zeren Tanındı, “Rugani Kitap Kaplarının Erken Örnekleri”, *Kemal Çığ’a Armağan*, İstanbul, 1984, s. 223-253; a.mlf., “Cilt Sanatında Kumaş”, *Sanat Dünyamız*, 32, 1985, s. 27-34; a.mlf., “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Ortaçağ İslam Ciltleri”, *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 4*, İstanbul, 1990, s. 103-149.

Tanıdı, Julian Raby ile birlikte XV. yüzyıl Osmanlı ciltlerini konu alan bir kitap kaleme almış,¹³⁴ İslâm ciltleriyle ilgili bildirimler¹³⁵ yayımlayarak, genel ansiklopedik yayınlara da cilt sanatıyla ilgili metinler yazarak katkıda bulunmuştur.¹³⁶

Esin Atıl'ın minyatür sanatı ile ilgili yayınları, Osmanlı tarihini belgeleyen minyatürler üzerine yazdığı makaleleriyle¹³⁷ başlamış, Washington D. C. Smithsonian Institution'da düzenlediği İslâm sanatı sergilerinin kitaplarıyla¹³⁸ devam etmiştir. Atıl'ın özgün araştırmaları, özellikle Osmanlı minyatür sanatı alanında olmuştur. Farklı dönemlerin Osmanlı nakkaşlarıyla ilgili çeşitli makale ve bildirimler kaleme alan Atıl,¹³⁹ Kanunî döneminin 1520-1558 yılları arasındaki önemli olaylarının aktarıldığı *şehnâme* türündeki beş ciltlik *Şehnâme-i Âli Osman*'ın son cildi olan *Süleymannâme*'nin (TSMK, H.1517) minyatürlerini metinle ilişkilendirilmiş açıklamalarıyla tıpkıbasım kitap olarak yayımlamıştır.¹⁴⁰ 1987 yılında düzenlediği, Kanuni Sultan Süleyman dönemi sanatını tanıttığı serginin kitabında da Atıl, dönemin tezhipli ve minyatürlü yazmalarını değerlendirmiştir.¹⁴¹ Atıl'ın, Sultan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü konu alan *Surnâme-i Vehbî*'nin, Levnî tarafından yapılan minyatürlerini konu alan makalesi ve kitabı da Osmanlı minyatür sanatı araştırmaları için önem taşıyan yayınlarıdır.¹⁴²

134 Julian Raby - Zeren Tanındı, *Turkish Book Binding in the 15th Century. The Foundation of an Ottoman Court Style*, Tim Stanley (ed.), London, 1993.

135 Zeren Tanındı, "Gilding and Binding in the Muslim World", *Arts and Crafts in the Muslim World. Proceedings of the International Congress on Islamic Arts and Crafts, Isfahan, 04-09 October, 2002*, N.T. Maarouf - S. Çavuşoğlu (haz.), İstanbul, 2008, s. 397-412.

136 Zeren Tanındı, "Türk Cild Sanatı (Kitap Kapları), *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara, 1993, s. 421-430; a.mlf., "Osmanlı Sanatında Cilt", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 103-107; a.mlf., "Safavid Bookbinding", *Hunt for Paradise. Court Arts of Safavid Iran 1501-1576*, J. Thompson - S. R. Canby (ed.), London, 2003, s. 155-184; a.mlf., "Kitap ve Cildi", *Osmanlı Uygarlığı*, c. 2, Halil İnalçık - Günsel Renda (haz.), İstanbul, 2003, s. 841-863.

137 Esin Atıl, "Ottoman History in Miniature", *Mid East*, July/August 1969, s. 11-16, 25-28; a.mlf., "Minyatürlerle Osmanlı Tarihi I", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mart 1970, s. 64-70; a.mlf., "Minyatürlerle Osmanlı Tarihi II", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mayıs 1970, s. 69-74.

138 Esin Atıl, *Exhibition Catalogue of Turkish Art of the Ottoman Period*, Washington, 1973; a.mlf., *Art of the Arab World*, Washington, 1975; a.mlf., *Art of the Mamluks: Renaissance of Islam*, Washington, 1981; a.mlf., *Kalîla wa Dimna: Fables from a Fourteenth Century Arabic Manuscripts*, Washington, 1981; a.mlf., "The Arts of the Book", *Turkish Art*, Washington and New York, 1980, s. 137-238.

139 Esin Atıl, "Ottoman Miniature Painting under Sultan Mehmed II", *Ars Orientalis*, IX, 1973, s. 103-120; a.mlf., "Ahmed Nakşi, An Eclectic Painter of the 17th Century", *Fifth International Congress of Turkish Art*, G. Féher (ed.), Budapeşte, 1978, s. 103-121; a.mlf., "Mamluk Painting in the Late Fifteenth Century", *Muqarnas*, II, Leiden, 1984, s. 163-169.

140 Esin Atıl, *Süleymannâme, The Illustrated History of Suleyman The Magnificent*, New York, 1986.

141 Esin Atıl, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*, Washington DC, 1987.

142 Esin Atıl, "The Story of an Eighteenth Century Ottoman Festival", *Muqarnas*, X, *Essays in Honor of Oleg Grabar contributed by his students*, Leiden, 1993, s. 181-200; a.mlf., *Levni ve Surnâme, Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, İstanbul, 1999.

Günsel Renda, kitap sanatı araştırmalarının bir diğer değerli uzmanıdır. Sanat tarihi yazımında duvar ve tuval resimleri üzerine de çeşitli kitap ve makaleleri olan Günsel Renda, XVI. yüzyılın dikkat çekici resimli el yazmalarından biri olan *Zübdetü't-tevârih*'in nüshaları üzerine yazdığı makale ve bildirilerinden¹⁴³ sonra, 1700-1850 yılları arasına tarihlenen minyatürlü Osmanlı yazmaları ve albümlerini, kaleme aldığı bir kitabında değerlendirmiştir.¹⁴⁴ Bu kitabı için yaptığı çalışmalar, Renda'nın XVIII. yüzyılın minyatürlü eserlerini tanıtan bildiriler ve makaleler yayımlamasıyla sonuçlanmıştır.¹⁴⁵ Günsel Renda, bu konudaki araştırmalarını, Turan Erol ile birlikte hazırladığı Türk resim sanatı tarihini konu alan bir kitaba, Osmanlı dönemi kitap ve duvar resimleri üzerine bir bölüm¹⁴⁶ yazarak da değerlendirmiştir.

1990'lı yıllarda Ankara Etnoğrafya Müzesi koleksiyonundaki minyatürlü yazma ve albümleri tanıtan bir kitap ve makale¹⁴⁷ yazan Günsel Renda, XVI. yüzyılın Osmanlı deniz atlaslarında yer alan kent tasvirleri ile ilgili bildiriler de yayımlamış,¹⁴⁸ bu konudaki bilgi birikimini, sonraki yıllarda Topkapı Sarayı

143 Günsel Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H.1321 no.lu Silsilenâme'nin Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, 1973, s. 442-495; a.mlf., "New Light on the Painters of the Zubdat al-Tawarikh in the Museum of Turkish and Islamic Arts in İstanbul", *IVème Congrès International d'Art Turc Aix en-Provence, 10-15 Septembre 1971*, Provence, 1976, s. 183-200; a.mlf., "İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Zübdetü't-Tevarih'in Minyatürleri", *Sanat*, sy. 6, Haziran 1977, s. 58-67; a.mlf., "The Miniatures of the Zubdat al-Tawarikh", *Turkish Treasures*, I, 1978, s. 26-35; a.mlf., "Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't-Tevarih ve Minyatürleri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1991, s. 485-503.

144 Günsel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara, 1977.

145 Günsel Renda, "XVIII. Yüzyılda Minyatür Sanatı", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler*, İstanbul, 1979, s. 839-862; a.mlf., "18. Yüzyıl Osmanlı Minyatüründe Yeni Konular: Topkapı Sarayı'ndaki Hamse-i Atayi'nin Minyatürleri", *Bedrettin Cömert'e Armağan Kitabı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi Özel Sayı*, Ankara, 1980, s. 481-496; a.mlf., "An Illustrated 18th Century Hamse in the Walters Art Gallery", *The Journal of the Walters Art Gallery*, 39, 1981, s. 15-32; a.mlf., "A Manuscript of Art and Poetry: Divan-ı İlhamı", *Cultural Horizons. A Festschrift in Honor of Talat S. Halman*, J. Warner (ed.), c. I, Syracuse, 2001, s. 247-262; a.mlf., "Searching for New Media in 18th Century Ottoman Painting: Some Archival Sources as Documents", *Arts, Women and Scholars. Studies in Ottoman Society and Culture, Festschrift für Prof. Dr. Hans Georg Majer*, S. Prator- C. Neumann (ed.), İstanbul, 2002, s. 451-479.

146 Günsel Renda (Turan Erol ile), "Traditional Turkish Painting and the Beginning of Western Trends", *A History of Turkish Painting*, İstanbul, 1987.

147 Günsel Renda, *Ankara Etnoğrafya Müzesindeki Minyatürlü Yazma ve Albümler*, c. 1, Ankara, 1980; a.mlf., "Ankara Etnoğrafya Müzesindeki 8457 no.lu Silsilename Üzerine Bazı Düşünceler", *Kemal Çığ'a Armağan*, İstanbul, 1984, s. 175-202.

148 Günsel Renda, "Representations of Towns in Ottoman Sea Charts of the Sixteenth Century and Their Relation to Mediterranean Cartography", *Recontres de L'Ecole du Louvre Soliman le Magnifique et son temps, Süleyman the Magnificent and His Time*, Paris, 1992, s. 279-370; a.mlf., "Sinan Döneminde Haritacılık: Ali Macar Reis Atlası", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri, Ankara 24-27 Ekim 1988*, Ankara, 1996, s. 359-370.

Müzesi'nde düzenlenen bir serginin kitabına yazdığı bölüm metnine¹⁴⁹ de aktarmıştır. Ayrıca Günsel Renda, Osmanlı minyatürünü ele alan genel kitap-lara bölüm metinleri¹⁵⁰ yazarak katkıda bulunduğu gibi, bizzat kendisi de aynı konuda kitaplar kaleme almıştır.¹⁵¹

Farklı dönemlere ait Osmanlı minyatürlerini¹⁵² ve Hammer Tarihinde Os-manlı resim sanatının kaynaklarını¹⁵³ konu alan bazı yayınlarının yanı sıra, Renda'nın Osmanlı padişah portreciliği konusunda yaptığı araştırmalarının ürünü olan kitap ve makalelerinin sanat tarihi yazımına katkıları büyüktür. İslâm resminde portreciliği konu alan bildiriyle¹⁵⁴ başlayan sultan portrele-rini inceleme sürecinde, Renda yurt içi ve yurt dışında yaptığı çalışmalar sonucunda portreleri¹⁵⁵ ve kıyafet albümlerini ele alan yayınlar hazırlamış,¹⁵⁶ 2000 yılında düzenlenen ve dokuz araştırmacının birlikte yürüttükleri *Osmanlı Padişah Portreleri* projesinin ürünü olan serginin kitabına da bir bölüm ve

149 Günsel Renda, "Osmanlılar ve Deniz Haritacılığı/Ottomani e Cartografia Nautica", *XIV-XVIII. Yüzyıl Portolani ve Deniz Haritaları / Portolani e Carte Nautiche*, İstanbul, 1994, s. 19-26.

150 Günsel Renda, "Traditional Turkish Painting and the Beginning of Western Trends", *A History of Turkish Painting*, İstanbul, 1987, s. 16-68; a.mlf., "Minyatür", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklope-disi*, c. II, İstanbul, 1997, s. 1263; a.mlf., "Osmanlı Minyatürü", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklope-disi*, c. II, İstanbul, 1997, s. 1266-1271.

151 Günsel Renda, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul, 2001; a.mlf., (Serpil Bağcı-Filiz Çağman-Zeren Tanındı ile), *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, 2006.

152 Günsel Renda, "Siyer-i Nebi Minyatürleri ve Osmanlı Sanatındaki Yeri", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1984, s. 1-5; a.mlf., "Kitap Sanatının Etkin Bir Türü: Minyatür", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını Sempozyumu, 17-19 Nisan 1984*, Ankara, 1984, s. 159-166; a.mlf., "Nakkaş-ların Fircaşından Boğaziçi", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 19, Güz 2000, s. 84-99; a.mlf., "Sind-badnama. An Early Ottoman Illustrated Manuscript Unique in Iconography and Style", *Mu-qarnas*, G. Necipoğlu (ed.), XXI, Leiden, 2004, s. 311-323.

153 Günsel Renda, "Hammer Tarihinde Osmanlı Resim Sanatı Kaynakları", *Topkapı Sarayı Müze-si Yıllık 2*, İstanbul, 1987, s. 153-166.

154 Günsel Renda, "Portraiture in Islamic Painting", *Islamic Art, Common Principles, Forms and Themes, Proceedings of the International Symposium held in İstanbul in April 1983*, Dar Al-Fikr, Damascus, 1989, s. 30-36.

155 Günsel Renda, *Osmanlı Padişah Portreleri. Bir 19. Yüzyıl Albümü / A 19th Century Album of Ot-toman Sultans' Portraits*, Milano, 1992; a.mlf., "İsveç'te Türklerle İlgili Eserler II: İsveç Kra-liyet Kitaplığı", *Kültür ve Sanat*, V, 1990, s. 19-25; a.mlf., "Osmanlı Sultanlarının Soyağacı", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 2, Yaz 1996, s. 81-92; a.mlf., "Selim III's Portraits and the Euro-pean Connection", *Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès International d'Art Turc, Actes/Proce-edings, 17-23 Septembre 1995*, Genève, 1999, s. 567-578; a.mlf., *Padişah Portreleri. Mevlâna Müzesi Albümü*, Konya, 1999; a.mlf., "Resam Kostantin Kapıdağlı Hakkında Yeni Görüşler", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı, Habitat II'ye Hazırlık Sempozyumu Bildirileri, 14-15 Mart 1996*, İstanbul, 1996, s. 139-162; a.mlf., "III. Selim ve Resim Sanatı Üzerine Yeni Görüş-ler", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara 4-7 Kasım 1997, Anka-ra, 2000, s. 187-198; a.mlf., "Osmanlılarda Padişah Portreciliği", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 415-422, a.mlf., "Mehmed the Conqueror and the Arts / Fatih Sultan Mehmed ve Sanat", *Resam, Sultan ve Portresi / The Artist, The Sultan and His Portrait*, İstanbul, 1999, s. 7-17.

156 Günsel Renda, "17. Yüzyıldan Bir Grup Kıyafet Albümü", *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı 19-20 Mart 1998 Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1998, s. 153-178.

katalog metinleriyle katkıda bulunmuştur.¹⁵⁷ Renda'nın son yıllarda kaleme aldığı ve kitap sanatları araştırmaları için ilginç olan bir yayını ise, M. D'Ohsson'un *Tableau General de l'Empire Othoman* adlı kitabının resimlendirilmesinde Osmanlı sarayı için çalışan yerli sanatçıların eserleri ile bazı yazmalardaki minyatürlerin ön örnek olarak kullanılmış olduğunu belirlediği kitap bölümüdür.¹⁵⁸

Kitap bezeme (tezhip) sanatı üzerine yayınları olan bir diğer sanat tarihçisi Yıldız Demiriz'dir. XIII. yüzyılda hazırlanmış Arapça bir İncil'in tezhip tasarımlarını değerlendirdiği makalesiyle¹⁵⁹ başlayan bu konudaki yayınlarını Demiriz, XVI. yüzyıla tarihli mushafarla ilgili araştırmalarıyla sürdürmüştür.¹⁶⁰ Kitap bezemelerinde çiçek motiflerini farklı dönem eserlerinde inceleyen Demiriz, XVI.-XIX. yüzyıllar arasına tarihlenen yazmalarda çiçeklerin kullanıldığı tezhip tasarımlarını üslup değerlendirmeleriyle tanıtan makaleler ve kitaplar yazmıştır.¹⁶¹ Demiriz gibi, Osmanlı dönemi kitap tezhibinde Barok-Rokoko üslubuna örneklerle dikkat çeken Şule Aksoy'un bir makalesi de tezhip sanatı tarihçesine katkıda bulunan bir diğer yayındır.¹⁶² Sonraki yıllarda Şule Aksoy, Rachel Milstein ile birlikte kaleme aldığı bir makalede İstanbul

157 Günsel Renda, "Tasvir-i Hümayun. Portrenin Son Yüzyılı, 1800-1922", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 442-542.

158 Günsel Renda, "Illustrating the Tableau General de l'Empire Othoman", *The Torch of the Empire. Ignatius Mouradgea d'Ohsson and the Tableau General of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, İstanbul, 2002, s. 59-75.

159 Yıldız Demiriz, "Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesinde Arapça Bir İncil", *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İstanbul, 1968, s. 87-101.

160 Yıldız Demiriz, "16. Yüzyıla Ait Tezhipli Bir Kur'an", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VII, 1977, s. 61-71; a.mlf., "16. Yüzyıl Kur'an Tezhipleri Hakkında Bazı Notlar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XIII, 1988, s. 103-112.

161 Yıldız Demiriz, "Bir Çiçek Risalesinin Topkapı Sarayı Kütüphanesi ve Münchener Stadtmuseum'daki Dağılımı Bölümleri Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul, 1981, s. 381-406; a.mlf., "Kitap Süslemesinde Gül", *İlgi*, sy. 32, 1981, s. 881-928; a.mlf., *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul, 1986; a.mlf., "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.413 Sayılı Sümbülname ve Osmanlılarda Çiçek İthali Hakkında Bazı Notlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'e Armağan*, c. 43, sy. 1-4, 1984-1985, İstanbul, 1987, s. 525-559; a.mlf., "16. Yüzyıl Türk Süsleme Sanatında Natüralist Akımın Gelişmesi", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İstanbul, 1988, s. 103-112; a.mlf., "Türk Sanatında ve Batı'da Çiçek Ressamlığı", *Sanat Tarihinde Doğu'dan Batı'ya. Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1989, s. 47-50; a.mlf., "19. Yüzyılda Osmanlı Başkentinde Kitap Süsleme Sanatı", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı, Habitat II'ye Hazırlık Sempozyumu Bildirileri, 14-15 Mart 1996*, İstanbul, 1996, s. 115-128; a.mlf., "Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Y.1122 Sayılı Kur'an-ı Kerim ve Kitap Süslemelerinde Rokoko Hakkında Notlar", *Oktay Aslanapa Armağanı*, İstanbul, 1996, s. 77-94; a.mlf., "Tuhfe-i Gaznevi (Gazneli Mahmud Mecmuası)", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 13, (Bahar 1999), s. 46-61; a.mlf., *Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler / Naturalistic Flowers in Ottoman Manuscripts*, İstanbul, 2005.

162 Şule Aksoy, "Kitap Süslemelerinde Türk Barok-Rokoko Üslubu", *Sanat*, sy. 6, 1977, s. 126-136.

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi koleksiyonunda korunan, Şam Emeviye Camii'nde bulunup, Osmanlı döneminde İstanbul'a getirilmiş olan rulo formundaki hac vekaletnâmeleri parçalarını tanıtip değerlendirmiştir.¹⁶³ Ayrıca, Aksoy İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi koleksiyonundaki tezhipli ve minyatürlü eserlerin seçilmiş örneklerinin katalog metinlerini yazarak, Türk ve İslam Eserleri Müzesi kitabına da katkıda bulunmuştur.¹⁶⁴

Kitap sanatları alanında değerli araştırmalara sahip bir diğer isim Uğur Derman'dır. Hat sanatı konusunda önemli eserler kaleme almış olan Uğur Derman'ın ebru sanatını ve bu sanatı uygulayan sanatçıları tanıttığı kitabı ve yazıları,¹⁶⁵ değerli bir müzehhibi ele alan makalesi¹⁶⁶ ile *ebru ve halkâri* başlıklı ansiklopedi maddelerinin¹⁶⁷ yanı sıra, XIV. yüzyıl kitap sanatını ele aldığı,¹⁶⁸ XVII. yüzyıl sonlarında hazırlanmış tasvirli bir mecmuayı değerlendirdiği makaleleriyle¹⁶⁹ XVIII. yüzyılda hazırlanmış Osmanlı minyatürlü yazmalarından *Surnâme-i Vehbî*'nin ikinci nüshasını resimleyen sanatçıyı tespit ettiği kongre bildirisi, alana katkıda bulunan yayınlarıdır.¹⁷⁰ Uğur Derman, İstanbul Pera Müzesi'nde düzenlenen ve Millet Yazma Eser Kütüphanesi'nden seçilmiş eserlerin sergilendiği bir serginin kitabında, ferman, berat ve hatların yanı sıra tezhipli ve tasvirli elyazması eserlerin katalog metinlerini de kaleme almıştır.¹⁷¹

Türk süsleme sanatları motifleri üzerine araştırmaları olan Selçuk Mülayim'in rumî motifinin kökenini aydınlatmaya yönelik makale ve bildirileri¹⁷²

163 Şule Aksoy-Rachel Milstein, "A Collection of Thirteenth-Century Illustrated Hajj Certificates", *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağan Kitabı*, Irvin C. Schick (ed.), İstanbul, 2000, s. 101-134.

164 Bkz. *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, Akbank Kültür ve Sanat Dizisi: 70, İstanbul, 2002.

165 Uğur Derman, *Türk Sanatında Ebru*, İstanbul, 1977; a.mlf., "Osmanlıların Renk Cümbüşü", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 189-192; a.mlf., "Ebrunun Ustası Mustafa Düzgünman", *Antika*, sy. 36, 1988, s. 6; a.mlf., "Ebru (Marbling)", *The Different Aspects of Islamic Culture*, Beyrut, 2003, s. 625-632; a.mlf., "Okyay, Mehmed Necmeddin (1883-1976): Hat, Ebru ve Kitap Sanatları Üstadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, İstanbul, 2007, s. 343-345; a.mlf., "Buhârâ'nın Vabkent'inden Üsküdar'ın Sultantepe'si'ne...", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI, 6-9 Kasım 2008, Bildiriler*, Coşkun Yılmaz (ed.), c. II, Üsküdar Belediyesi, İstanbul, 2009, s. 95-100.

166 Uğur Derman, "Kaybettiğimiz Müzehhip Muhsin Demironat", *Lâle*, sy. 2, 1984, s. 12-20.

167 Uğur Derman, "Halkâri", *Türk Ansiklopedisi*, c. 18, Ankara, 1970, s. 409-411; a.mlf., "Ebru", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 80-82.

168 Uğur Derman, "XIV. Yüzyılda Kitap Sanatı", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, O. Aslanapa (haz.), Ankara, 1977, s. 56-60.

169 Uğur Derman, "Benzeri Olmayan Bir Sanat Albümü: Gazneli Mahmud Mecmuası", *Türkiyemiz*, sy. 14, 1974, s. 17-21.

170 Uğur Derman, "Surnâme'nin Resimlendirilmesine Dair Bir Belge", *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. II, Ankara, 2005, s. 1525-1532.

171 Uğur Derman, "Kitaplar", *Millet Yazma Eser Kütüphanesinden Bir Seçme, Ali Emiri Efendi ve Dünyası, Fermanlar, Beratlar, Hatlar, Kitaplar*, Pera Müzesi, İstanbul, 2007, s. 283-387.

172 Selçuk Mülayim, "Türk Süsleme Sanatında Arabesk Problemi", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Der-* ➤

ile Ortaçağ Türk sanatında süsleme ve ikonografi konularında makalelerini içeren kitabını¹⁷³ da kitap sanatları araştırmalarıyla ilintili görmek mümkündür. Mülayim, çağdaş Türk resminde Osmanlı minyatürlerinin katkılarını örneklemelerle veren bir yazıyı da kaleme almıştır.¹⁷⁴ Amasya Darüşşifası'nda görevli Şerefeddin Sabuncuoğlu adlı hekimin XV. yüzyılda yazdığı *Cerrahiyet a'l-Hâniye* adlı eserin, XVI. yüzyıl başlarında hazırlandığı sanılan, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü koleksiyonundaki nüshasının minyatürlerini tanıtan sanat tarihçisi ise Gönül Güreşsever (Cantay) olmuştur.¹⁷⁵ Aynı eserin 1465-66 yıllarında yapılmış iki kopyasından birinin (Millet Kütüphanesi Ali Emiri 79) transkripsiyonlu metni ve tasvirleriyle tıpkıbasımını da İlter Uzel hazırlamıştır.¹⁷⁶

İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki tasvirli Türkçe, Arapça ve Farsça yazmaların tam listesini hazırlayan Hüsamettin Aksu ise¹⁷⁷ kitap sanatları araştırmacıları için önem taşıyan bir hizmeti gerçekleştirmiştir. Ayrıca Aksu, bu kütüphanedeki bazı eserlerin konularını ve tasvirlerini değerlendiren makaleler de yazmıştır.¹⁷⁸ İstanbul Millet Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan, Aşık Çelebi'nin şairler tezkiresi *Meşâ'irü'ş-şu'arâ'*nın minyatürlü nüshası (Ali Emiri, Tarih 772) ise Mehmet Serhan Tayşi tarafından tanıtılmıştır.¹⁷⁹ Osmanlı minyatür sanatı araştırmalarına bir makalesiyle katkı sağlayan bir diğer isim de Tülay Reyhanlı'dır. Onun Sultan III. Murad'ın minyatür geleceğinde yapılmış portrelerini değerlendirdiği makalesi,¹⁸⁰ sonraki araştırmacılar için yol gösterici olmuştur. Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat* adlı kitabında da Osmanlı minyatürlerini görsel belge ola-

gisi, II, İzmir, 1983, s. 62-85 ; a.mlf., "Rumî Motifinin Zoomorfik Kökeni", *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1989, s. 177-182.

173 Selçuk Mülayim, *Değişimin Tanıkları (Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi)*, İstanbul, 1999.

174 Selçuk Mülayim, "Çağdaş Türk Resminde Minyatür Katkıları", *Türkiye'de Sanat*, sy. 19, Mayıs/Ağustos 1995, s. 33-37.

175 Gönül Güreşsever, "Kitab al-Cerrahiyet al-Haniye [İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü Nüshası] Minyatürleri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul 15-20 X. 1973, Türk Sanatı Tarihi Tebliğleri*, İstanbul, 1979, s. 771-794.

176 I. Uzel, *Şerefeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyetü'l Hakaniyye*, I ve II (Transkripsiyon ve tıpkıbasım), Ankara, 1992.

177 Hüsamettin Aksu, "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Minyatürlü, Resimli, Şekilli, Cedvelli, Plan ve Haritalı (Türkçe-Arapça-Farsça) Yazmalar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XIII, 1988, s. 19-62.

178 Hüsamettin Aksu, "Sultan III. Murad Şehinşehnamesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X, 1979, s. 1-22; a.mlf., "Tercüme-i Cifr (Cefr) el-Camî Tasvirleri", *Yıldız Demiriz'e Armağan, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları*, M. B. Tanman-U. Tükel (haz.), İstanbul, 2001, s. 19-23.

179 Mehmet Serhan Tayşi, "Aşık Çelebi ve Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Vakıf Kitapları Arasında Bulunan Minyatürlü *Me-Sa'irü'ş-şuara* adlı Eseri", *Sanat*, sy. 6, 1977, s. 77-89.

180 Tülay Reyhanlı, "III. Murat Portreleri", *Erdem*, c. III, sy. 8, Mayıs 1998, s. 453-478.

rak kullanmıştır.¹⁸¹ Sultan III. Murad'a kadar Osmanlı padişahlarının dizi portrelerini içeren *Kıyâfetü'l-insâniyye fî şemâilî'l-Osmânîyye*'nin, İstanbul Millet Kütüphanesi koleksiyonundaki minyatürlü nüshasının (Ali Emiri Tarih 1216) tıpkıbasımı da Kültür ve Turizm Bakanlığınca destekli bir yayın olarak hazırlanmıştır.¹⁸²

1980'li-90'lı yıllarda, Banu Mahir, Serpil Bağcı, Gülru Necipoğlu, Gül İrepoğlu, Çiçek Derman ve Zeynep Tarım Ertuğ minyatür ve tezhip sanatı konularını farklı açılardan değerlendiren yayınlarıyla kitap sanatı araştırmalarına katkıda bulunmaya başlamışlardır. Onları, 1990'lı yılların sonlarıyla 2000'li yılların başında Selçuklu, Türkmen, Osmanlı ve Safevî dönemlerinin minyatürlü yazmaları üzerine yaptıkları yayınlarıyla Lâle Uluç, Aysin Yoltar-Yıldırım, Oya Pancaroğlu, Sevay Atılğan, Bahattin Yaman ve Tülün Değirmenci gibi araştırmacılar izlemişlerdir.

Banu Mahir'in Osmanlı kitap sanatı alanındaki yayınları minyatür geleneğinin dışında kalan bir grup mürekkep resmini değerlendiren makaleleriyle başlamıştır. "Sık ve girift orman" anlamını taşıyan *saz* sözcüğüyle tanımlanan; İran coğrafyasında XIV-XV. yüzyıllarda yapılmış bazı resimlerden kaynaklanan bu mürekkep resimlerinin, sanatçılarını, ikonografisini ve kaynaklık ettiği bezeme üslubunu değerlendiren makale ve bildiriler¹⁸³ yayımlayan Banu Mahir, sanat tarihi yazımına XVI. yüzyılın temel bezeme üsluplarından biri olan *saz üslubu* deyişini kazandırmıştır. İzleyen yıllarda Mahir, resimler eşliğinde hikâye veya fal söyleyen esnafın kullanmış olabileceği, XVII. yüzyıla tarihlenen bir grup Osmanlı resmini,¹⁸⁴ saray teşrifatı gereği yapılan hil'at me-

181 Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599)*, Ankara, 1983.

182 *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmânîyye*, Ministry of Culture and Tourism of the Turkish Republic Ankara - The Historical Research Foundation İstanbul Research Center, İstanbul, 1987.

183 Banu Mahir, "Sarayı Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve Eserleri", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 1*, İstanbul, 1986, s. 113-130.; a.mlf., "Osmanlı Sanatında Saz Üslubundan Anlaşılan", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 2*, İstanbul, 1987, s. 123-140; a.mlf., "Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu", *Türkiyemiz, Kültür ve Sanat Dergisi*, sy. 54, Şubat 1988, s. 28-37; a.mlf., "İslâm'da Resim Sözcüğünün Belirlediği Resim Geleneği", *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya (Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri)*, İstanbul, 1989, s. 59-64; a.mlf., "Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi", *Güner Inal'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Armağan Dizisi: 4, Ankara, 1993, s. 271-294; a.mlf., "Osmanlı Peri Resimleri", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi - 9th International Congress of Turkish Art*, c. II, Ankara, 1995, s. 425-438.

184 Banu Mahir, "Resim Gösterim Amacıyla Hazırlanmış Bir Grup Osmanlı Minyatürü", *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı, 19-20 Mart 1998 Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1998, s. 125-139; a.mlf., "A Group of 17th Century Paintings Used For Picture Recitation", *Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès international d'art turc, 10th International Congress of Turkish Art Genève-Geneva, 17-23 Septembre 1995/17-23 September 1995, Actes, Proceedings*, Genève, 1999, s. 443-455.

rasimleri¹⁸⁵ ile savaş, kuşatma ve çıkarmaları tasvir eden minyatürlerin¹⁸⁶ belgeleyici yönünü değerlendiren makaleler kaleme almış; XVI. yüzyılda Osmanlı albüm yapıcılığını,¹⁸⁷ saray nakkaşhanesinde düzenlenmiş veya elden geçirilmiş albümlerin bazılarını,¹⁸⁸ XVIII. yüzyıl Osmanlı musavvirlerinden Abdullah Buhari'nin minyatürlerinde saraylı hanımların giyim modasını,¹⁸⁹ Timurlu ve Babürlü minyatürlerindeki çadır tiplerini¹⁹⁰ ele alan makale ve bildiriler yazmıştır. Ayrıca Banu Mahir, yurtiçinde ve yurt dışında düzenlenen, Osmanlı deniz atlaslarını ve haritalarını,¹⁹¹ İstanbul ve Venedik kentinin tasvir ve resimlerini,¹⁹² Topkapı Sarayı'ndan seçilmiş Osmanlı elyazmalarını ve albümlerini¹⁹³ tanıtan sergi kitaplarına katalog metinleriyle, *İstanbul* konulu bir kitaba da Osmanlı başkenti İstanbul'da el sanatlarını ele alan bir bölüm metni ile katkıda bulunmuştur.¹⁹⁴

Dokuz araştırmacının birlikte kaleme aldığı *Padişahın Portresi* adlı kitapta XVII. yüzyılın ilk yarısında yapılmış padişah portrelerini ele alan bölüm ile ilgili kısmın katalog metinlerini yazan Banu Mahir, araştırdığı dönemin padişah portreleri üzerine makale ve bildiriler de yayımlamıştır.¹⁹⁵ Bunların dışın-

185 Banu Mahir, "Türk Minyatürlerinde Hil'at Merasimleri", *Belleten*, c. LXIII, sy. 238, Aralık 1999, Ankara, 2000, s. 745-754.

186 Banu Mahir, "Osmanlı Minyatürlerinde Savaş, Kuşatma ve Çıkarma", *Türk Dünyası Araştırmaları Prof. Dr. Oktay Aslanapa Özel Sayısı*, sy. 183, Kasım-Aralık 2009, s. 195-219.

187 Banu Mahir, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Murakka Yapıcılığı", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof.Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Bildiriler*, İzmir, 2002, s. 401-411, Lev. XCV-XCVII.

188 Banu Mahir, "Sultan III. Mehmed İçin Hazırlanmış Bir Albüm: III. Mehmed Albümü", *16. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı, 11-12 Nisan 2001, Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 2004, s. 169-186; a.mlf., "Album H.2169 in the Topkapı Saray Museum Library", *Thirteenth International Congress of Turkish Art, Proceedings*, G. David- I. Gerelyes (ed.), Budapeşte, 2009, s. 465-476.

189 Banu Mahir, "Abdullah Buhari'nin Minyatürlerinde 18. Yüzyıl Osmanlı Kadın Modası", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 12, Kış 1999, s. 70-81; a.mlf., "Eighteenth Century Ottoman Women's Fashion in the Miniatures of Abdullah Buhari", *P Art Culture Antiques, Fashion at the Ottoman Court*, sy. 3, Spring-Summer 2000, s. 64-75.

190 Banu Mahir, "Timurlu ve Babürlü Minyatürlerinde Çadır Tipleri", *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, 2007, s. 151-170.

191 XIV-XVIII. Yüzyıl Portolan ve Deniz Haritaları / Portolani e Carte Nautiche, İstanbul, 1994.

192 *Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, Vedute di Venezia ed İstanbul Attraverso i Secoli*, İstanbul, 1995.

193 *Topkapı à Versailles, Trésors de la Cour ottomane*, Paris, 1999.

194 Banu Mahir, "Osmanlı Başkenti İstanbul'da El Sanatları", *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul*, c. II, İstanbul, 2009, s. 285-317.

195 Banu Mahir, "Portrenin Yeni Bağlamı", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 298-313, s. 314-335; a.mlf., "Elinde Altın Küre (Kızıl Elma) Tutan Sultan Portreleri", *Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Kasım 1997*, c. 2, Ankara, 2000, s. 91-98, 383-388; a.mlf., "Sultan IV. Murad Portreleri İkonografisi", *Uluslararası Sanatta Etkileşim Sempozyumu*, Ankara, 2000, s. 170-175; a.mlf., "Osmanlı Padişah Portreciliğinde Ahmed Nakşi", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 8-10 Nisan 2002, Bildiriler*, Kayseri, 2002, s. 563-572.

da, II. Bayezid dönemi mushaf tezhipleri tasarımları ile Büyük Selçuklu döneminin başına tarihlenen bir *Kur'an-ı Kerim* nüshasının tezhip tasarımlarını ele aldığı bildirileri, genel yazıları ve örneklerle Osmanlı bezeme sanatında *saz* üslubunu değerlendirdiği kitap bölümü metinleriyle¹⁹⁶ tezhip sanatı araştırmalarına da katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Osmanlı minyatürünü değerlendiren bir kitabın¹⁹⁷ yazarı olan Banu Mahir'in, bazı dergilerde ve ansiklopedik eserlerde, Anadolu'da Türk dönemi minyatür sanatını tanıtan yazıları ve bölüm metinleri¹⁹⁸ de yayımlanmıştır.

Serpil Bağcı, İslâm minyatürlerinin üslup özelliklerinin yanı sıra, ikonografisini de yorumlayan değerli bir araştırmacıdır. Bağcı'nın, Şiraz'da XV. yüzyıl sonlarından başlayarak, XVI. yüzyıl boyunca (Akkoyunlu Türkmen ve Safevî dönemlerinde) hazırlanan resimli yazmaların başına, çift sayfa kompozisyon olarak yerleştirilen Süleyman Peygamber ve Seba Melikesi Belkis'in divanlarını tasvir eden takdim minyatürlerini, kaynaklardaki anlatımlar ışığında değerlendiren,¹⁹⁹ Ahmedî *İskendernâmesi*'nin XV. yüzyılda Osmanlı döneminde gördüğü ilgiyi yorumlayan²⁰⁰ makaleleri ile İslâm minyatürlerinde mavi, mor ve siyah renklerin matemi simgelediğini, farklı dönemlere ait resim örnekleri üzerinden açıkladığı bildirisi²⁰¹ bu bağlamda önem taşırlar. Topkapı Sarayı Müzesi'nde düzenlenen *Sultanların Aynaları* adlı sergi kitabında kaleme aldığı bölümde²⁰² Bağcı, İslâm kültüründe aynanın yerini, taşıdığı tasavvufi sem-

196 Banu Mahir, "II. Bayezid Devri Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları", *Türkiyemiz*, sy. 60, Şubat 1990, s. 4-13; a.mlf., "Topkapı Saray Kütüphanesi Kur'an Koleksiyonu", *Türkiyemiz*, sy. 67, Haziran 1992, s. 16-27; a.mlf., "Manuscript Illumination", *Traditional Turkish Arts*, M. Özel (ed.), İstanbul, 1992, s. 366-387; a.mlf., "Tezhip Sanatı", *Geleneksel Türk Sanatları*, M. Özel (haz.), Ankara: ts., s. 368-385; a.mlf., "İslâm Kitap Sanatı Tezhip Tasarımına Büyük Selçuklu Dönemi Katkılarının Bir Örneği", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, c. II, Konya, 2001, s. 105-111; 511-516; a.mlf., "Osmanlı Bezeme Sanatında Saz Üslubu", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (haz.), Ankara, 2009, s. 379-395.

197 Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul, 2005.

198 Banu Mahir, "Ottoman Miniatures", *Image of Turkey*, sy. 32, Ankara, 1990, s. 6-11; a.mlf., "Anadolu Türk Minyatürünün İlk Örnekleri", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 167-179; a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Minyatür", *Türkler*, c. 12, Ankara, 2002, s. 316-322; a.mlf., "Varka ve Gülşah'la Minyatürde Aşk", *Art+Decor*, sy. 119, Şubat 2003, s. 74-77.

199 Serpil Bağcı, "Takdim Minyatürlerinde Yeni Bir Konu: Süleyman Peygamber'in Divanı", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnâl'a Armağan*, Ankara, 1993, s. 35-59; a.mlf., "A New Theme of the Shirazi Frontispiece Miniatures: The Divan of Solomon", *Muqarnas*, G. Necipoğlu (ed.), XII, Leiden, 1995, s. 101-111.

200 Serpil Bağcı, "Osmanlı Dünyasında Efsanevi Yönetici İmgesi Olarak Büyük İskender ve Osmanlı İskendernamesi", *Humana Bozkurt Güvenç'e Armağan*, Ankara, 1994, s. 27-31.

201 Serpil Bağcı, "İslâm Toplumlarında Matemi Simgeleyen Renkler: Mavi, Mor, Siyah", *Crimetières et traditions funéraires dans le mond islamique / İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*, c. II, Ankara, 1996, s. 163-168.

202 Serpil Bağcı, "Gerçeğin Suretinin Saklandığı Yer: Ayna", *Topkapı Sarayı Müzesi, Sultanların Aynaları*, İstanbul, 1998, s. 12-29.

bolik anlamı, edebî metinlerden alıntılarla ve metinleri görselleştiren minyatürlerle açıklamıştır. Onun, Firdevsî *Şehnâmesi*'nin Türkçe tercümesinin (*Şehnâme-i Türkî*) Osmanlı nakkaşlarınca resimlendirilmiş nüshalarını tanıttığı, bunların bazılarında verdiği örneklerle resimleri yapan sanatçıların Osmanlı kimliğini nasıl vurguladıklarını işlediği,²⁰³ özellikle Nakkaş Osman'ın resimlediği *Şehnâme-i Türkî* nüshalarındaki tasvirlerle getirdiği yeni yorumları ortaya koyduğu,²⁰⁴ İslâm resimlerinde dolaşan imgeleri belirlediği²⁰⁵ makaleleri, resimli İslâm yazmalarında dinî, edebî ve hükümdar kimliğini taşıyan kişilerin betimlenişlerini değerlendirdiği bildirileri²⁰⁶ de resim metin ilişkisi üzerine kurulmuş araştırmalarıdır.

Serpil Bağcı, dokuz araştırmacının birlikte kaleme aldıkları *Padişahın Portresi* adlı sergi kitabında Jürg Meyer zur Capellen ile birlikte Kanunî Sultan Süleyman dönemi portrelerini konu alan bir bölümün²⁰⁷ de yazarıdır. Ayrıca Bağcı, bu kitapta Sultan III. Mehmed döneminde hazırlanan *Silsilenâmeler* ile III. Mehmed'in portrelerinin tanıtıldığı bölüm metnini²⁰⁸ ve birkaç yıl sonra yayımlanan Osmanlı padişah portreciliği konusunda ayrıntılı bir makaleyi de kaleme almıştır.²⁰⁹ *Konya Mevlâna Müzesi'nin Resimli Elyazmaları* kataloğunu²¹⁰ kitap halinde hazırlayan Bağcı, Zeren Tanındı ile birlikte Londra'da

203 Serpil Bağcı, "From Translated Word to Translated Image: The Illustrated *Şehnâme-i Türkî* Copies", *Muqarnas*, D. J. Roxburgh (ed.), XVII, Leiden, 2000, s. 162-176.

204 Serpil Bağcı, "An Iranian Epic and an Ottoman Painter: Nakkaş Osman's 'New' Visual Interpretation of the Shahnamah", *Frauen, Bilder und Gelehrte. Studien zu Gesellschaft und Künsten im Osmanischen Reich / Arts, Women and Scholars. Studies in Ottoman Society and Culture. Festschrift Hans Georg Majer*, S. Prâtor-C. Neumann (ed.), c. 2, İstanbul, 2002, s. 421-450.

205 Serpil Bağcı, "Kitap Resimlemeciliğinin Kaynakları: Dolaşan İmgeler", *Anadolu Sanat Dergisi*, III, Nisan 1995, s. 35-50; a.mlf., "Old Images for New Texts and Contexts: Wandering Images in Islamic Book Painting", *Muqarnas*, Gülru Necipoğlu (ed.), XXI, Leiden, 2004, s. 21-32.

206 Serpil Bağcı, "From Iskender to Mehmed II: Change in Royal Imagery", *Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès international d'art turc, 10th International Congress of Turkish Art Genève-Geneva, 17-23 Septembre 1995/17-23 September 1995, Actes/Proceedings*, Genève, 1999, s. 111-125; a.mlf., "Süleyman-ı Âdil'den Kanuni Süleyman'a: Osmanlı Resminde Dinî ve Siyasî İmge", *Ortaçağ'da Anadolu. Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara, 2002, s. 53-64; a.mlf., "Metinlerden Tasvirlerle: Elyazma Tasvirlerinde Hz. Ali", *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali*, Ahmet Yaşar Ocak (haz.), Ankara, 2005, s. 217-266.

207 Serpil Bağcı- Jürg Meyer zur Capellen, "İhtişam Çağı: İstanbul, Kanuni Sultan Süleyman Portreleri", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, 2000, s. 96-132.

208 Serpil Bağcı, "Adem'den III. Mehmed'e Osmanlı Silsilesi", "Elyazmalarından Albümlere: Sultan III. Mehmed Portreleri", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 188-202; s. 216-219.

209 Serpil Bağcı, "Visualizing Power: Portrayals of the Sultans in Illustrated Histories of the Ottoman Dynasty", *Islamic Art*, VI, Eleanor Sims-Ernst J. Grube (ed.), London, 2009, s. 113-128.

210 Serpil Bağcı, *Konya Mevlâna Müzesi Resimli Elyazmaları*, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, İstanbul, 2003.

düzenlenen *Türkler* sergisinin kitabına da bölüm ve katalog metinleri²¹¹ yazarak katkıda bulunmuştur. Ayrıca, *Osmanlı Resim Sanatı* adlı kitabın²¹² yazarlarından biri olan Serpil Bağcı'nın, minyatürü tanımlayan ve Osmanlı minyatürlerinde farklı konuları işlediği yazıları²¹³ da vardır. Son olarak, Osmanlı ve Safevî dünyasında düzenlenmiş *Falname* yazmalarının metinlerinin ve resimlerinin değerlendirildiği bir araştırma projesinde Massumeh Farhad ile birlikte çalışan Serpil Bağcı, konuyla ilgili bulgularını içeren bir makale ve sergi kitabı²¹⁴ yayımlamıştır.

Gülru Necipoğlu ise, görsel ve yazılı belgelerin verilerini değerlendirerek yazdığı, XV.-XVI. yüzyıllardaki Topkapı Sarayı'nı ele aldığı kitabında Osmanlı minyatürlerini görsel belge olarak kullanmıştır.²¹⁵ Ancak onun kitap resimleri konusunda yaptığı asıl araştırma, İslâm hanedanlarının hükümdarları ile Osmanlı padişahlarının portrelerini karşılaştırmalı ele aldığı ve II. Selim'in portrelerini değerlendirdiği kitap bölümleridir.²¹⁶ Gül İrepoğlu da Osmanlı minyatür sanatını tanıtan yazılarıyla²¹⁷ başladığı kitap sanatı alanındaki yayınlarını, XVIII. yüzyıl Osmanlı resim sanatı ve bu yüzyılın önde gelen nakkaşı Levnî'nin halk şairliği kimliğini de ortaya koyduğu makaleleri²¹⁸ ve kitabıyla²¹⁹ sürdürmüştür. Osmanlı minyatürlerinde spor konusunu ele alan yazısının²²⁰ dışında, İrepoğlu dokuz araştırmacının birlikte kaleme aldıkları *Padişahın Portresi* adlı

211 Serpil Bağcı-Zeren Tanındı, "The Ottomans: From Mehmed II to Murad III. Art of the Ottoman Court", *Turks. A Journey of a Thousand Years, 600-1600*, David J. Roxburgh (ed.), London, 2005, s. 260-375; s. 434-435, 437, 439, 440-444, 448-453, 455-459, 463-464, 466-468, 470.

212 Serpil Bağcı (Filiz Çağman-Zeren Tanındı-Günsel Renda ile), *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, 2006.

213 Serpil Bağcı, "Öykülemeci/Anlatımcı Resimler- Minyatür", *Gösteri*, sy. 61, 1985, s. 71-73; a.mlf., "Osmanlı Resim Sanatında Kedi Portreleri", *Toplumsal Tarih*, sy. 123, Mart 2004, s. 64-71.

214 Serpil Bağcı, "Images for Foretelling: Two Topkapı Fâlnâmes", *Dreaming Across Boundaries: The Interpretation of Dreams in Islamic Lands*, Louise Marlow (ed.), Boston, MA-Washington DC, 2008, s. 235-269; Serpil Bağcı- Massumeh Farhad, *Falnama: The Book of Omens*, Washington DC, 2010.

215 Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power, The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Massachusetts, 1991.

216 Gülru Necipoğlu, "Osmanlı Sultanlarının Portre Dizilerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 22-61; a.mlf., "Bir Geçiş Dönemi: II. Selim Portreleri", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 202-238.

217 Gül İrepoğlu, "Osmanlı Minyatür Sanatında Klasik Dönem", *Türk Kültüründe Sanat ve Mimarî. Klasik Dönem Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler*, İstanbul, 21. Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı, 1993, s. 73-87;

218 Gül İrepoğlu, "18. Yüzyıl Betimlemesine Bir Bakış", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri, 20-21 Mart 1997*, İstanbul, 1998, s. 161-172; a.mlf., "Resam Levnî, Şair Levnî", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 8, 1997, s. 86-105.

219 Gül İrepoğlu, *Levnî, Nakış, Şiir, Renk*, İstanbul, 1999.

220 Gül İrepoğlu, "Osmanlı Sanatında Spor Dünyası ve Spor Betimlemeleri", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 10, 1998, s. 34-57.

sergi kitabında, XVIII. yüzyılın padişah portreciliği konusunu değerlendiren bölümü ve ilgili kısmın katalog metinlerini²²¹ de yazmıştır.

Türk tezhip sanatı araştırmalarıyla tanınan sanat tarihçilerinden bir diğeri de Çiçek Derman'dır. Derman'ın İnci Birol ile birlikte hazırladığı *Türk Tezîni Sanatlarında Motifler/ Motifs in Turkish Decorative Arts* adlı kitabı, başta kitap bezemeleri olmak üzere Osmanlı dekoratif sanatlarında kullanılmış bezeme motiflerini, çizimleriyle ele alan bir yayındır. Bu kitap, müzehhipler ve kalemi-şi nakkaşları için adeta klasik Osmanlı sanatının motifler sözlüğü niteliğindedir.²²² XVI. ve XVII. yüzyıllara ait çeşitli tezhipli eserleri tanıtan makale ve bildiriler²²³ kaleme almasının yanı sıra, Çiçek Derman XIX. yüzyılın klasik zevki temsil eden tezhipli eserlerini,²²⁴ Cumhuriyet döneminin tezhip sanatını önde gelen sanatçılarıyla değerlendiren yayınların da sahibidir.²²⁵ Çiçek Derman, Millet Kütüphanesi Ali Emiri koleksiyonundan seçilmiş tezhipli eserlerin tanıtıldığı bir sergi kitabına da katkıda bulunmuştur.²²⁶ Ayrıca, tezhip sanatı tarihçesini,²²⁷ bezeme üsluplarındaki motiflerin kaynaklarını işleyen yazılar²²⁸ ve kitap bölümleri²²⁹ de kaleme alan Derman, günümüzde kullanılan tezhip

221 Gül İrepoğlu, "Yenilik ve Değişim", *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âl-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 378-401.

222 Çiçek Derman-İnci Birol, *Türk Tezîni Sanatlarında Motifler / Motifs in Turkish Decorative Arts*, İstanbul, 1991.

223 Çiçek Derman, "XVI. Yüzyılda Hazırlanmış Bir Mesnevî Tezhibi", *X. Milli Mevlâna Kongresi (02-03 Mayıs 2002: Konya) Tebliğler, I*, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, 2002, s. 61-72; a.mlf., "Mesnevî Tezhibine Müstesna Bir Örnek", *Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri I, (19-21 Aralık 2001: Manisa Mevlevihanesi)*, Manisa, Celâl Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2001, s. 189-204; a.mlf., "Tezîni Açından Hatice Turhan Sultan Vakfiyesi", *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı (19-20 Mart 1998) Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1998, s. 85-94.

224 Çiçek Derman, "19. Yüzyıl Tezhibiyle İlgili Örnek Sayfalar", *Antik Dekor*, sy. 112, Nisan-Mayıs 2009, s. 108-110.

225 Çiçek Derman, "Cumhuriyet Devrinde Tezhip Sanatı", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı IV, Kültürel Değerlendirme*, 4, 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 3177-3180; a.mlf., "A Forgotten Artist of the Republican Period: Sami Necmeddin", *Thirteenth International Congress of Turkish Art, Proceedings*, G. David-I. Gerelyes (ed.), Budapeşte, 2009, s. 187-195.

226 Bkz. Millet Yazma Eser Kütüphanesinden Bir Seçme, Ali Emiri Efendi ve Dünyası, *Fermanlar, Beratlar, Hatlar, Kitaplar*, İstanbul, 2007, s. 283-387.

227 Çiçek Derman, "Tezhip Sanatı", *Türk Dünyası Kültür Atlası*, c. 5, İstanbul, 2007, s. 18-27; a.mlf., "The Art of Gilding in the Ottoman Centuries with Its Styles and Artists", *The Great Ottoman-Turkish Civilization Culture and Arts*, c. 4, Ankara, 2000, s. 676-690; a.mlf., "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", *Türkler, Geleneksel Sanatlar*, c. 12, Ankara, 2002, s. 289-299.

228 Çiçek Derman, "Origins of Motifs in Turkish Ornamentation Genres", *Islamic Arts*, First sonbahar 1430 HD/AD 2009), s. 06-09; a.mlf., "The Art of Illumination in the Ottoman Empire", *History of the Ottoman State: Society and Civilization*, E. İhsanoğlu (ed.), c. 2, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, İstanbul, 2002, s. 653-658.

229 Çiçek Derman, "Osmanlı'da Klasik Dönem: Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Anka-•

terimlerinde tespit ettiği kargaşayı tartıştığı bir makale²³⁰ ile tezhip sanatı terminolojisi için bir sözlük de hazırlamıştır.²³¹

Zeynep Tarım Ertuğ Osmanlı minyatürlerini tarih yazımcılığına kaynak olarak kullanan araştırmacılardan biridir. Ertuğ, Osmanlı sarayında, padişahların tahta çıkışını (*cülus*) ve ölümünü tasvir eden minyatürleri, kaynaklar ve metinler eşliğinde tartışan kitap²³² ve makaleler²³³ yazmış, sarayda eğlence (*meclis*) konusunu işleyen minyatürleri değerlendirmiştir.²³⁴

Lâle Uluç, Safevîlerin en tanınmış kitap üretim merkezlerinden biri olan Şiraz'da XVI. yüzyılın ikinci yarısında hazırlanmış minyatürlü yazmaları, bu yazmaların türlerini, hamilerini ve sanatçıların değerlendirdiği bir kitabın yazarıdır.²³⁵ Uluç, bu kitabında ele aldığı konuların bazılarını, yayımladığı bildirisi ve makalelerinde de işlemiştir. Bu yayınlarında Osmanlı Sultanı III. Murad için hazırlanmış olabileceğini öne sürdüğü dağınık bir resimli Firdevsî *Şehnâmesi* nüshasını tanıtmış,²³⁶ kitapsever Osmanlı bürokratlarının resimli Safevî Şiraz yazmalarını toplama merakının, dönemin Şiraz kitap sanatına katkıda bulunduğunu ortaya koymuş,²³⁷ özellikle Timurî sarayında kaleme alınmış

ra, 2009, s. 343-359; a.mlf., "Halkârî Tezyinat", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 505-523.

230 Çiçek Derman, "Türk Tezyinatındaki İstılâh ve Tâbir Kargaşasına Dair Düşünceler", *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı / M. Uğur Derman 65th Birthday Festschrift*, Irvin Cemil Schick (ed.), İstanbul, 2000, s. 253-260.

231 Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 525-535.

232 Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Cülus ve Cenaze Tasvirleri*, Ankara, 1999.

233 Zeynep Tarım Ertuğ, "Minyatürlü Yazmaların Tarihi Kaynak Olma Özellikleri ve *Nüzheti'l-Esrâr*", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri, 6-7 Haziran 1996, Bildiriler*, İstanbul, 1997, s. 31-46; a.mlf., "Minyatürler ve Tarihi Belge Özellikleri", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, s. 180-185; a.mlf., "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı*, c. 9, Ankara, 1999, s. 139-142; a.mlf., "15. Yüzyılda Osmanlılar'da Gündelik Yaşama Dair Bazı Ayrıntılar / Scenes from Ottoman Daily Life", *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl) 30-31 Mayıs 2003 / 550th Anniversary of the Istanbul University International Byzantine and Ottoman Symposium (XVth Century) 30-31 May 2003*, Sümer Atasoy (ed.), İstanbul 2004, s. 253-264.

234 Zeynep Tarım Ertuğ, "Entertainment and Social Gathering at the Ottoman Court in the Sixteenth Century", *International Journal of Human Sciences*, c. 4, no.1, 2007.

235 Lâle Uluç, *Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar, XVI. Yüzyıl Şiraz Yazmaları*, İstanbul, 2006.

236 Lâle Uluç, "A Persian Epic. Perhaps for the Ottoman Sultan", *Metropolitan Museum Journal*, 29, New York, 1994, s. 57-71.

237 Lâle Uluç, "Ottoman Book Collectors and Illustrated Sixteenth Century Shiraz Manuscripts", *Revue des mondes musulman et de la Méditerranée: Livres et Lecture dans le monde ottoman [REMMM]* 87-88, (1999), s. 85-107; a.mlf., "The Ottoman Contribution to 16th Century Shirazi Manuscript Production", *Art Turc/Turkish Art, 10e Congrès international d'art turc, 10th International Congress of Turkish Art Genève-Geneva, 17-23 Septembre 1995/17-23 September 1995, Actes/Proceedings*, Genève, 1999, s. 681-693; a.mlf., "Selling to the Court: Late Sixteenth Century Shiraz Manuscripts", *Muqarnas*, D. J. Roxburgh (ed.), XVII, Leiden, 2000, s. 73-97.

biyografi türündeki *Mecâlisü'l-uşşâk* adlı eserin Şiraz'da hazırlanmış resimli nüshalarının tasvirleri üzerinde durarak, bu yazmaların Osmanlı dünyasında sevilerek okunduğunu belirlemiştir.²³⁸ Ayrıca, Lâle Uluç Şirazlı şair Sa'dî'nin türbesinin tasvir edildiği resimli yazmaları değerlendirmiş²³⁹ ve Şiraz'da 1514-1528 arasında Mevlâna Hüsameddin İbrahim Asitanesi'nde bir grup resimli elyazmanın hazırlandığına işaret etmiştir.²⁴⁰ Uluç, 2008 yılında İstanbul Sabancı Müzesi'nde açılan *İslâm Sanatının Üç Başkenti* adlı serginin kataloğuna da Timurî mirasını devralan Osmanlı, Safevî ve Baburî devletlerinin sanatını konu alan bir bölüm ve katalog metinleriyle katkıda bulunmuştur.²⁴¹

Ayşin Yoltar-Yıldırım, kaleme aldığı makale ve bildirimlerinde, XV. yüzyıl sonu-XVI. yüzyıl başına tarihlenen, Osmanlı minyatürlü yazmalarının tasvirlerini, çağdaşı İslâm resim üsluplarıyla etkileşimlerini ortaya koyarak incelemiş ve bu yazmaları hazırlayan bazı sanatçıları da tespit etmiştir.²⁴² Ayşin Yoltar-Yıldırım'ın, II. Selim'in şehzadelik döneminde Karapınar Camii'ne vakfettiği, halen Konya Mevlâna Müzesi koleksiyonunda korunan bazı Safevî *Kur'an* nüshalarına Osmanlı üslubunda tezhipli vakfiyeler eklendiğini belirlediği makalesi de kodikolojik değerlendirmesiyle önem taşır.²⁴³ Yoltar-Yıldırım ayrıca Osmanlı dekoratif sanatlarını tanıtan bir kitapçığı da hazırlamıştır.²⁴⁴

Oya Pancaroğlu, resimli İslâm yazmalarının Ortaçağ örnekleri üzerine yaptığı araştırmalarını makaleler²⁴⁵ ve sergi kitaplarına yazdığı bölüm ve katalog

238 Lâle Uluç, "Majalis al-Ushshaq: Written in Herat, Copied in Shiraz and Read in İstanbul", *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı / M. Uğur Derman 65th Birthday Festschrift*, Irvin Cemil Schick (ed.), İstanbul, 2000, s. 569-60.

239 Lâle Uluç, "The Grave of Sa'di Shirazi as Depicted in Sixteenth Century Shiraz Copies of his Works", *Abdullah Kuran İçin Yazılar, Essays in Honour of Abdullah Kuran*, Ç. Kafesçioğlu - L. Thys-Şenocak (haz.), İstanbul, 1999, s. 333-339.

240 Lâle Uluç, "A Group of Artists Associated with the 'Asitana' of Husam al-Din İbrahim", *Pearls from Water, Rubies from Stone: Studies in Islamic Art in Honor of Priscilla Soucek*, Linda Komaroff, Jaclynne J. Kerner (ed.), *Arbitus Asia*, c. 67, 2007, s. 39-53.

241 Lâle Uluç, "İslâm Sanatının Üç Başkentinde Ortak Timurî Mirası", *Louvre Koleksiyonlarından Başyapıtlarla İslâm Sanatının 3 Başkenti, Isfahan, Delhi, İstanbul*, İstanbul, 2008, s. 39-51.

242 Ayşin Yoltar-Yıldırım, "An Accomplished Artist of the Book at the Ottoman Court: 1515-1530", *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı / M. Uğur Derman 65th Birthday Festschrift*, Irvin Cemil Schick (ed.), İstanbul, 2000, s. 603-616; a.mlf., "A 1498-99 *Khusraw va Shirin*: Turning the Pages of an Ottoman Illustrated Manuscript", *Muqarnas*, XXII, Leiden, 2005, s. 95-109; a.mlf., "Following the Path of a Nakkash from the Akkoyunlu to the Ottoman Court", *Pearls from Water, Rubies from Stone: Studies in Islamic Art in Honor of Priscilla Soucek*, Linda Komaroff, Jaclynne J. Kerner (ed.), *Arbitus Asia*, c. 67, 2007, s. 147-172.

243 Ayşin Yoltar-Yıldırım, "Mevlâna Müzesindeki II. Selim'in Karapınar Camii'ne Vakfettiği Kur'an-ı Kerimler", *Mevlâna Ocağı, Mevlâna'nın Doğumunun 800. Yılına Armağan*, M. Bayyigit (haz.), Konya, 2007, s. 359-384.

244 Ayşin Yoltar-Yıldırım (haz.), *Ottoman Decorative Arts*, Ankara, 2009.

245 Oya Pancaroğlu, "Socializing Medicine: Illustrations of the *Kitab al-diryaq*", *Muqarnas*, G. Necipoğlu (ed.), XVIII, Leiden, 2001, s. 155-172.

metinleriyle²⁴⁶ yayın haline getirmiştir. Pancaroğlu, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi uygarlığını tanıtan bir kitaba da dönemin tasvirli elyazmalarını ele alan bir bölüm metni yazarak katkıda bulunmuştur.²⁴⁷ Sevay Atılğan ise, XV. yüzyıl Karakoyunlu Türkmenleri dönemine ait minyatürlü yazmaları, üslup özellikleri, sanatçıları, etkileşimleri ve sanat hamileri açılarından değerlendirilen makale ve bildiriler yayımlamıştır.²⁴⁸

Bahattin Yaman ve Tülün Değirmenci, Osmanlı minyatürlü yazmalarının farklı türde örneklerini resim-metin ilişkisi içerisinde değerlendiren araştırmacılar arasına katılan yeni isimlerdir. Bahattin Yaman, kitap sanatlarında kullanılan malzemeler, kâğıtları aharlama ve boyama yöntemleri üzerine yaptığı araştırmalarına dayanarak yazdığı bir makalesinin²⁴⁹ dışında, Osmanlı minyatürleri arasında ayrıcalıklı yere sahip, kıyamet alametlerini konu alan eserlerin tasvirlerini, metinleri ışığında yorumlayan bildiri ve makaleler yayımlamıştır.²⁵⁰ Ayrıca, Osmanlı saray sanatçıları ve zanaatçılarının XVIII. yüzyıldaki durumlarını belgelerin verilerine göre değerlendiren bir kitap²⁵¹ ya-

246 Oya Pancaroğlu, "The Emergence of Turkic Dynastic Presence in the Islamic World: Cultural Experiences and Artistic Horizons, 950-1250", *Turks. A Journey of a Thousand Years, 600-1600*, David J. Roxburgh (ed.), London, 2005, s. 72-101.

247 Oya Pancaroğlu, "Resim ve Tasvirli El Yazmaları", *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Ali Uzay Peker-Kenan Bilici (ed.), c. 2, Ankara, 2006, s. 575-585.

248 Sevay Atılğan, "15. Yüzyıl İslam Minyatür Resmi İçerisinde Karakoyunlu Türkmenlerinin Yeri", *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Dr. Nejat Diyarbakirli'ye Armağan*, Ankara, 2006, s. 317-328; a.mlf., "Karakoyunlularda Sanat Koruyuculuğu ve Şehzade Pir Budak Bahadır Han", *VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü 7-9 Nisan 2003*, İstanbul, 2006, s. 23-29, 188-190; a.mlf., "Karakoyunlu ve Akkoyunlu Minyatür Sanatı", *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Ali Uzay Peker-Kenan Bilici (ed.), c. 2, Ankara, 2006, s. 587-599; a.mlf., "Kitap Sanatları Açısından Karakoyunlu Türkmen Üslubu: Kökeni, Gelişimi, Dağılım Alanları, Karakteristik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Etüt", *Uluslararası Türk Sanatı ve Arkeoloji Sempozyumu (Rüçhan Arık ve Oluş Arık'a Armağan)*, Konya, 2007, s. 99-118; a.mlf., "Kitap Sanatları Açısından Timurlu Karakoyunlu İlişkileri", *Ölümünün 600. Yıldönümünde Uluslararası Timur ve Mirası Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 26-29 Mayıs 2005*, İstanbul, 2007, s. 313-329; a.mlf., "Karakoyunlu Türkmenlerine Ait Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 1949 Numarada Kayıtlı *Hamse-i Hacı Kirmani* ve Önemi", *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, IX. Dizi - Sa.14, c. II, Ankara, 2005, s. 485-516; a.mlf., "Şeyh Mahmud Pir Budakî'nin Çalışmaları Işığında Karakoyunlu Türkmenlerinin 15. Yüzyıl Kitap Sanatlarına Katkıları", *Uluslararası VI. Türk Kültürü Kongresi, Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 21-26 Kasım 2005*, Ankara, 2009, s. 1113-1127.

249 Bahattin Yaman, "Türk Kitap Sanatlarında Mürekkep", *Türkler*, c. 12, Ankara, 2002, s. 283-288.

250 Bahattin Yaman, "Ahval-i Kıyamet Yazmaları Resimlerinde Kıyamet Sonrası Hayat", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. 24, sy. 2, Ankara, 2007, s. 217-234; a.mlf., "Metin ve Resim Bakımından *Mi'racname* (Paris Bibliotheque Nationale, Turc 190) ve İlahi Komedyâ'daki Benzerlik Üzerine Bir Karşılaştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 16, 2006/1, s. 147-168; a.mlf., "Dini Kültürün Resimle İfadesi: Deccal Örneği", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, sy. 1, 2007, s. 139-155.

251 Bahattin Yaman, *Osmanlı Saray Sanatçıları 18. Yüzyılda Ehl-i Hiref*, İstanbul, 2008.

zan Bahattin Yaman, bu kitabında ele aldığı bazı konuları makale ve bildiriler şeklinde de yayımlamıştır.²⁵²

Tülün Değirmenci, XVI. ve XVII. yüzyıllarda gezici dervişleri tasvir eden Osmanlı minyatürlerini değerlendiren ve tanıtan makalesinden²⁵³ sonra, XVII. yüzyılın ilk yarısında hüküm süren genç padişahlardan II. Osman döneminin (1618-1622) resimli yazmalarının tasvirlerini, metinlerini değerlendirerek incelemiş ve bu çalışması sonucunda Osmanlı minyatür sanatı tarihi yazımına önemli katkılarda bulunan verilere ulaşmıştır. Bu yıllarda Firdevsî *Şehnâmesi*'ni kısaltarak Türkçeye aktaran Medhî'nin sarayda III. Murad döneminden (1574-1595) itibaren tarih ve kıssa anlatıcısı (*tevârih-hân; kıssa-perdâz*) olarak görevli olduğunu, Osmanlı sultanları için çeşitli kitaplar yazdığını bulgulayan Değirmenci, bu eserin resimli nüshalarından birinin Sultan II. Osman, diğerrinin ise, Kızlarağası el-Hac Mustafa Ağa için hazırlandığını da belirlemiştir.²⁵⁴

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde görev yapmış bir uzman olan Mine Esiner Özen ise, hazırladığı yazma kitap sanatları sözlüğü²⁵⁵ ile başlayan yayınlarını, Emel Esin Kütüphanesi'nin yazma eserler kataloğu,²⁵⁶ görev yaptığı Süleymaniye Kütüphanesi koleksiyonuna ait tezhipli eserleri tanıttığı yazıları,²⁵⁷ Türk cilt ve tezhip sanatları ile Piri Reis haritalarını konu alan kitapları²⁵⁸ ile sürdürmüştür. Mine Esiner Özen'in cilt ve kâğıt filigranlarını ele alan yazı ve makaleleri de mevcuttur.²⁵⁹ Türk tezhip sanatı konusunda kitap yayımlayan bir diğer sanat tarihçisi de Ayla Ersoy olmuştur.²⁶⁰ İstanbul'daki Türk

252 Bahattin Yaman, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ehl-i Hiref Teşkilatı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Rektör Hasan Gürbüz'e Armağan*, sy. 3, 1996, s. 273-292; a.mlf., "The Hungarian Craftsmen in Ottoman Palace Art Organization in the First Half of the Sixteenth Century", *Thirteenth International Congress of Turkish Art, 3-8 September 2007*, Budapeşte, 2009, s. 685-697.

253 Tülün Değirmenci, "Farklı İnançlar, Farklı Kıyafetler: 17. Yüzyıl Osmanlı Kitap Resminde Gezici Dervişler", *Sezer Tansuğ Vakfı Sanat Tarihi Yıllığı*, I, İstanbul, 2006, s. 85-98.

254 Tülün Değirmenci, "Illustrated Copies of Medhî's '*Şehnâme-i Türkî*' in European Collections", *Thirteenth International Congress of Turkish Art, 3-8 September 2007*, Budapeşte, 2009, s. 157-171.

255 Mine Esiner Özen, *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*, İstanbul, 1985.

256 Mine Esiner Özen, *Dr. Emel Esin Kütüphanesi Kataloğu*, İstanbul, 1995.

257 Mine Esiner Özen, "Tezhipte Tığ", *Antika*, sy. 10, 1986, s. 44-51; a.mlf., "Süleymaniye Kütüphanesine Bağışlanan Nuri Arlasez Koleksiyonunda Yazma Kur'an-ı Kerimler", *Antik Dekor*, sy. 20, 1993, s. 26-30; a.mlf., "Süleymaniye Kütüphanesindeki Padişah Divanlarından Muradî Divanı", *Antik Dekor*, sy. 44, 1998, s. 124-128.

258 Mine Esiner Özen, *Türk Cilt Sanatı*, Ankara, 1998; a.mlf., *Türk Tezhip Sanatı*, İstanbul, 2003; a.mlf., *Piri Reis and His Charts*, İstanbul, 2006.

259 Mine Esiner Özen, "Mücevherli Ciltler", *Antik Dekor*, sy. 80, Ocak 2004; a.mlf., "Kağıt Filigranları ve Dr. Emel Esin Kütüphanesi Yazmalarından Örnekler", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları, Günay Kut Armağanı*, c. 27, II, 2003, s. 133-152.

260 Ayla Ersoy, *Türk Tezhip Sanatı*, İstanbul, 1988.

Vakıf Hat Sanatları Müzesi müdürü Z. Cihan Özsayner ise müzesinin koleksiyonundaki tezhipli Kur'anların katalogunu hazırlamıştır.²⁶¹ Fulya Bodur'un (Erus), XVIII. yüzyıl müzehhibi ve lâke ustası Ali Üsküdarî'yi ele alan iki makalesi de onun kitap sanatları alanında yaptığı yayınlarıdır.²⁶²

Türk İslâm minyatürlerinde Orta Asya duvar resimlerinin izlerini bulan, özellikle Budist ve Maniheizt Uygur devri duvar resimleri ve minyatürlerinin etkilerinin çok ileri dönemlere kadar yansıdığı üzerinde duran sanat tarihçilerinden bir diğeri de Yaşar Çoruhlu'dur.²⁶³ Çoruhlu, Türk sanatı ikonografisi ve sembolizmi konulu çeşitli yayınlarında da seçilmiş minyatürler üzerinde Orta ve İç Asya'da gelişen erken devir Türk sanatının ikonografisinin izlerini ifade etmeye çalışmıştır.²⁶⁴

Son yıllarda elyazması eserler barındıran kütüphanelerdeki tezhipli eserlerin ve ciltlerin kataloglarını yapan araştırmacılar arasında Semih İrteş ve Yıldırım Özbek'i de saymak mümkündür. Semih İrteş Koyunoğlu Müzesi'ndeki tezhipli eserleri,²⁶⁵ Yıldırım Özbek ise Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki kitap kapaklarını²⁶⁶ derleyen kitaplar hazırlamışlardır. Ayrıca Özbek, yaklaşık 1525 tarihinde hazırlanmış *Selimnâme* (TSMK, H.1597-98) minyatürlerinin konularını eserin metni ışığında tanıtan bir makale de yayımlamıştır.²⁶⁷ Türk tezyinî sanatları alanında yayınları olan Aziz Doğanay'ın, Osmanlı tezhip sanatının 16. yüzyıla ait örneklerinde sıkça kullanıldığı belirlenmiş olan bulut, çintemani (*benek* ve *peleng*) ve hatayî motiflerinin, Osmanlı sanatında ortaya

261 Z. Cihan Özsayner, *Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesinde Bulunan Tezhipli Kur'an-ı Kerimler*, Ankara, 1999.

262 Fulya Bodur, "18. Yüzyılın Ünlü Bir Müzehhibi, Rukanî Ali Üsküdarî", *Kaynaklar*, sy. 3, Bahar / 1984, s. 45-49; a.mlf., "Osmanlı Lâke Sanatı ve 18.yüzyıl Üstadı Ali Üsküdarî", *Türkiyemiz*, sy. 47, Ekim 1985, s. 1-9.

263 Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı*, İstanbul, 2007, s. 176-197, 259-278.

264 Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatı'nda Hayvan Sembolizmi*, İstanbul, 1995; a.mlf., "Orta Asya Türk Tasvir Sanatındaki Mücadele Sahneleri ve Sembolizminin Osmanlı Minyatürlerindeki Yeri", *Osmanlı'nın Dış Dünyaya Bakışı, Seminer Bildirileri 03 Aralık 1999*, İstanbul, 2003, s. 63-90; a.mlf., "Eyüp ve Çevresindeki Mezartaşlarında Görülen Kase İçinde Meyve Tasvirlerinin Sembolizmi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 8-10 Mayıs 1998*, İstanbul, 1998, s. 118-127; a.mlf., "Eski Türklerde Ölüm", *Cogito*, sy. 40, Yaz 2004, s. 245-268; a.mlf., "Türk Tasvir Sanatında Dinsel Güç İmgeleri", *Sanat Dünyamız*, sy. 97, Kış 2006, s. 109-123; a.mlf., "Meyve Sunma Sahnelerinin Anlamı", *Meyve Kitabı* E. G. Naskali-D. Herkmen (ed.), İstanbul, 2006, s. 3-19; a.mlf., "Türk Sanatında 'Dünyayı Taşıyan Hayvan' Teması", *Fen Edebiyat-MSGSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, 2008, s. 73-84; a.mlf., "Türk Sanatında Ejder Öldürme Sahnelerinin Sembolizmi", *Av ve Avcılık Kitabı*, E.G. Naskali-H. O Altun (ed.), İstanbul, 2008, s. 103-130; a.mlf., "Türk Sanatı ve Mitolojisinde Kötülüğün Tasviri", *Lânet Kitabı*, E. G. Naskali (ed.), İstanbul, 2009, s. 405-450.

265 Semih İrteş, *Koyunoğlu Müzesinde Tezhipli Kitaplar Albümü*, Konya, 2003.

266 Yıldırım Özbek, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Kitap Kapakları*, Kayseri, 2005.

267 Yıldırım Özbek, "Şükri-i Bitlisi Selimnâmesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl 2004/2, sy. 17, 2004, s. 151-193.

çıkışını ve nasıl adlandırıldıklarını değerlendiren makalelerini de²⁶⁸ kitap sanatları alanıyla ilintili çalışmalar olarak belirtmek mümkündür. XIV. ve XV. yüzyılda Anadolu Beylikleri'nin hamiliğinde hazırlanan eserlerin tezhip tasarımlarını değerlendiren Şeyda Algaç'ın yayımladığı makaleler ise söz konusu dönemlerin kitap tezhibine ışık tutan niteliktedir.²⁶⁹ Bunlar gibi, el-Cezerî'nin *Kitâb fi Ma'rifet el-Hiyel el-Hendesîye* adlı eserinin tıpkıbasım yayınları²⁷⁰ ile Mehmed Siyah Kalem'e atfedilen XV. yüzyıl tasvirlerinden seçilmiş örneklerin değerlendirildiği yazılar içeren sergi kitabı²⁷¹ da bu yılların yayınları arasında yer alırlar. Abdülkadir Özcan tarafından yayına hazırlanan ve tıpkıbasım olarak yayımlanan bir diğer minyatürlü yazma, Asafi Dal Mehmed Çelebi (Bey, Paşa)'nın kaleme aldığı ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın doğu seferlerinin konu edildiği *Şecâ'atnâme*'dir (İÜK, TY. 6043). Bu yayının 2007'de yapılan ikinci baskısında tüm tasvirleri yer almıştır.²⁷² Bir diğer araştırmacı olan Hilal Kazan'ın, XVIII. yüzyılda hazırlanmış İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıb* adlı eserinin hassa hekimlerinden Mustafa Efendi tarafından yapılmış tercümesinin tezhipli nüshasını tanıtıp değerlendirdiği bildirisi aynı dönemde yayımlanmıştır.²⁷³ Mebruke Tuncel de XVII. yüzyıl Osmanlı Kur'anlarının tezhip tesa-

268 Aziz Doğanay, "Bulut motifi ve Osmanlı sanatındaki ilk örnekleri", *Divân*, sy. 6, 1999/1, s. 225-234; a.mlf., "Türk sanatında *pelengi* ve *şâhi benek* nakışları ya da *çintamani* yanılıgı", *Divân*, sy. 17, 2004/2, s. 193-218; a.mlf., "Hatayî Üslubu Motifler", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 437-449; a.mlf., "Bulut Motifi", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 467-477.

269 Şeyda Algaç, "Saltuklu Emirlerinden Ziyaeddin Gazi İçin Hazırlanmış Tezhipli Bir Yazma" *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sy. 9, 2002, s. 1-9; a.mlf., "Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Döneminde Kütüphaneler, Kitap Koleksiyonları ve Telif Edilen Eserlere Kısa Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, sy. 4, 2003, s. 115-123; a.mlf., "Niğdeli Muhammed Bin Kutluğ'un 791 (1389) Tarihinde İstinsah Edip Tezhiplediği Mesnevi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, sy. 3, 2003, s. 143-148; a.mlf., "Kastamonu Beldesinde 879 (1474) Tarihinde Hoşkademoğlu Ali Tarafından İstinsah Edilip Tezhiplenen Bir Kur'an-ı Kerim", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, sy. 5, 2004, s. 81-88; a.mlf., "İstanos (Korkuteli)'da 1349-1351 (750-752) Tarihleri Arasında Hazırlanmış Tezhipli İki Yazma", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, sy. 17, 2006, s. 1-14.

270 Bedi üz-Zaman Ebû'l-İz İsmail b. ar-Razzaz el Cezerî, *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap-The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices*, (Tıpkıbasım), Ankara, 1990; Bedî'üz-Zamân Ebû'l-lzz İsmâ'il b. er-Rezzâz el-Cezerî, *El-Câmi' Beyne'l-İlm ve'l-'Amel En-Nâfi' Fi Es-Sinaâ'Ti'l-Hiyel*, Sevim Tekeli-Melek Dosay-Yavuz Unat (haz.), Ankara, 2002.

271 *Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası - I*, Mehmed Siyah Kalem, *Master of Humans and Demons*, İstanbul, 2004.

272 Asafi Dal Mehmed Çelebi (Bey, Paşa), *Şecâ'atnâme, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Şark Seferleri (1578-1585)*, A. Özcan (haz.), İstanbul, 2007.

273 Hilal Kazan, "Hekim Tokatlı Mustafa'nın Türkçe Kanûn Tercümelerinin Tezyinatı Üzerine", *38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı / Proceedings of the 38th International Congress on the History of Medicine / Actes du 38me Congrès International d'Histoire de la Médecine*, N. Sarı-A.H. Bayat- Y. Ülman- M. Işın (eds.), Ankara, 2005, s. 929-938.

rımlarını genç sanat tarihçileri semineri bildirisinde ayrıntılı olarak ele almıştır.²⁷⁴

Genç kuşak sanat tarihçilerinden Topkapı Sarayı Müzesi elyazmaları koleksiyonu sorumlusu Zeynep (Çelik) Atbaş ise, saray kütüphanesinin sahip olduğu resimli elyazmaları koleksiyonunu tanıtan yazılar²⁷⁵ yayımlamış, Konya Mevlâna Müzesi'nde korunan, Bağdat Mevlevihanesi'nde hazırlandığı sanılan iki *Hadîkatü's-süedâ* nüshasının Osmanlı eyalet üslubundaki tasvirlerini değerlendirmiş,²⁷⁶ bu yazmaların minyatürlerindeki Ehl-i Beyt tasvirlerini tanıtmış,²⁷⁷ bunların dışında Topkapı Sarayı Müzesi'nde ve yurt dışında düzenlenen bazı sergilere gönderilen eserlerin katalog metinlerini de yazmıştır.²⁷⁸

Kitap sanatları alanında yayınlar yapmaya başlayan genç isimlerden bir diğeri olan Ali Nihat Kundak da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan, XVIII. yüzyılın ünlü hattatlarından Şeyhülislam Veliyüddin Efendi'nin oğlu Mehmed Emin Efendi metrukatından gelme bir albümdeki (TSMK, H.2135) eserleri değerlendiren bildiriler yayımlamış,²⁷⁹ *kalem-i siyahî* resim tekniğinin İslâm kitap sanatındaki gelişim sürecini derleyen bir makale²⁸⁰ kaleme almıştır. Ayrıca Kundak'ın, Osmanlı minyatürlerinin, liman kentlerini ve Nuh tufanını tasvir eden örneklerini tanıtan yayımlanmış bildirileri de bulunmaktadır.²⁸¹

274 Mebruke Tuncel, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Kur'an-ı Kerim Tezhip Tasarımları", *Bilim Eşiği 1, Sanat Tarihinde Gençler Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 2003, s. 186-196.

275 Zeynep Çelik (Atbaş), "Saray Kütüphanesi", *Topkapı Sarayı*, İstanbul, 2000, s. 346-365; a.mlf., "Islamic Miniatures", *Arts of Asia, The Foremost International Asian Arts and Antiques Magazine*, c. 31, sy. 6, Hong Kong, 2001, s. 101-113.

276 Zeynep Atbaş, "Mevlevî Dergahlarında Hazırlanmış Konya Mevlâna Müzesindeki Minyatürlü Hadîkatü's-Süedâ Yazmaları", *Mevlâna Ocağı*, Konya, 2007, s. 305-319.

277 Zeynep Atbaş, "Hadîkatü's-Süedâ Minyatürlerinde Ehl-i Beyt", *Osmanlı Devletinde Ehl-i Beyt Sevğisi*, İstanbul, 2008, s. 96-118.

278 Bkz. *Hamam Osmanlı'da Yıkanma Geleneği ve Berberlik Zanaatı*, İstanbul, 2006; *Sarayın Lâleleri*, İstanbul, 2006; *Tulpen, Kaftane und Levni, Höfische Mode und Kostümalben der Osmanen aus dem Topkapı Palast İstanbul*, D. Erduman-Çalış (ed.), Frankfurt, 2008; *Vefatının 200. Yılında Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han*, İstanbul, 2009; *Onbin Yıllık İran Medeniyeti İkibin Yıllık Ortak Miras*, İstanbul, 2010.

279 Ali Nihat Kundak, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.2135 Numaralı Murakka", *Bilim Eşiği 2, Sanat Tarihinde Gençler Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 2005, s. 477-494; a.mlf., "An Ottoman Album of Drawings with European Engravings (TSMK, H. 2135)", *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, (Budapest, 03-08 September 2007), Budapeşte, 2009, s. 413-437.

280 Ali Nihat Kundak, "İslâm Kitap Sanatında Kalem-i Siyahî Resim Geleneği", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, İstanbul, 2006, s. 131-147.

281 Ali Nihat Kundak, "Osmanlı Minyatürlerinde Liman Kentleri", *Türkler ve Deniz, Bahçeşehir Üniversitesi II. Uluslararası Tarih Sempozyumu, 06-07 Ekim 2005*, İstanbul, 2007, s. 429-465; a.mlf., "Noah's Ark and The Deluge in Ottoman Miniatures / Osmanlı Minyatürlerinde Nuh'un Gemisi ve Tufan", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuhun Gemisi Sempozyumu / I. International Symposium of Mount Ararat and Noah's Ark, 07-11 Eylül 2005*, İstanbul, 2007, s. 303-310.

Semiha Altier ile Gülsen Tezcan, Özbek, Timurî ve Safevî dönemlerinin kitap sanatlarını inceleyen diğer iki genç isimdir. Semiha Altier, Özbek minyatür sanatını, eserleri, sanatçıları, hamileri ve hamilerinin kültür politikalarıyla değerlendiren makale ve bildiriler kaleme almış,²⁸² Gülsen Tezcan ise Osmanlı ve İslâm minyatürlerinde farklı konu ve kişilerin ele alınışını çözümleyen makaleler yayımlamıştır.²⁸³ Genç sanat tarihçilerden Selçuk Seçkin'in, Osmanlı devlet adamlarından biri olan Malkoç Ali Paşa'nın Mısır'a vali atanması ve yolculuğunu konu alan XVII. yüzyılın başına ait minyatürlü bir yazmayı ele aldığı makalesi de son yıllarda yapılmış bir yayındır.²⁸⁴

Ebru sanatının tarihçesini ve uygulanışını ele alan yayınların sahibi bir diğer isim, Hikmet Barutçugil'dir.²⁸⁵ Ebru sanatı hakkında yapılmış, muhtevası oldukça zengin bir kitap, 2007 yılında onun editörlüğünde hazırlanmıştır. Bu kitaba Hikmet Barutçugil'in dışında, Uğur Derman, Ahmet Yüksel Özemre, Ahmet Güner Sayar, M. Kemal Öke, İlhami Turan, Mustafa Özdamar, Selin Cesur, Mehmet Refik Kilerci ve Edhem Çalışkan da yazılarıyla katkıda bulunmuşlardır. Kitap, ebru sanatının gelişim sürecini, Batılı kaynaklarda ebru sanatı üzerine yazılanları, XX. yüzyılda İstanbul'da ebru yapılan atölyeleri, ebru desenlerinin çeşitlerini ve günümüz ebru ustalarını ele alan bölüm metinlerinden oluşmaktadır.²⁸⁶

Gülnur Duran, XVIII. yüzyıl müzehhibi ve ruganî (lâke) ustası Ali Üsküdarî'nin eserlerini topluca ele aldığı kitap²⁸⁷ ile tezhipte ilgili ansiklopedi maddeleri ve makaleler²⁸⁸ de yazmış bir müzehhip ve öğretim üyesidir. 2009 yılının

282 Semiha Altier, "Bir Sanat Hamisi Olarak Muhammed Şiban Han ve Maveraünnehir'deki Kültür Politikası", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi / Journal of Modern Turkish Studies*, 5/4, 2008, s. 143-162; a.mlf., "Özbek Hanlığı'nın İlk Tezhipli Elyazmaları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, sy. 129, 2008, s. 111-122; a.mlf., "Özbek Muhammed Şiban Han'ın Portreleri", *Toplumsal Tarih*, sy. 172, Nisan 2008, s. 60-63.

283 Gülsen Tezcan, "Surnâme-i Hümayun'daki Temsili Mekanın Nakkaşın Dünyasıyla Yansıtılması", *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Beyhan Karamağralı'ya Armağan (6-7 Mart 2003)*, Ankara, 2006, s. 457-472; a.mlf., "İslam Tasvir Sanatında Kadın İmgesine Bir Örnek: Şirin", *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi, 5-7 Mart 2009, Kongre Bildirileri*, c. II, Sakarya, 2009, s. 138-147; a.mlf., "İslam Tasvir Sanatında İkonografik Çözümleme", *Türk Dünyası Araştırmaları, Oktay Aslanapa'ya Armağan Özel Sayısı*, Kasım-Aralık 2009, s. 451-458; a.mlf., "Şah İsmail Dönemi Resimli Divanlarına Bir Örnek: TSMK H. 895", *XII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, İzmir, 2010, s. 255-265.

284 Selçuk Seçkin, "17. Yüzyılın Önemli Minyatürlü Yazması Vekayi-i 'Ali Paşa", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 21, 2009, s. 95-121.

285 Hikmet Barutçugil, "Ebru Sanatımız", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 193-198.

286 *Türklerde Ebru Sanatı*, Ankara, 2007.

287 Gülnur Duran, *Ali Üsküdarî, Tezhip ve Ruganî Üstadı, Çiçek Ressamı*, İstanbul, 2008.

288 Gülnur Duran, "Ali Üsküdarî'nin Çiçek Resimleri", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 5, 1997, s. 66-87; a.mlf., "18. Yüzyıl Müzehhip, Çiçek Ressamı ve Lâke Üstadı Ali Üsküdarî", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 126-130; a.mlf., "Kara Memi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul, 2002, s. 362-363; a.mlf., "Ali Üsküdarî; Bu Mushafın Tezhibine Dair Düşünceler", ➤

sonunda yayımlanan *Hat ve Tezhip Sanatı* adlı kitaba katkıda bulunan Hatice Aksu,²⁸⁹ Gülbin Mesara,²⁹⁰ Şehnaz Biçer Özcan,²⁹¹ Seher Aşıcı²⁹² ve Gülnihal Küpeli'nin²⁹³ farklı dönemlerin tezhip tasarımlarının analizlerini yapan makaleleri de kitap sanatları alanında yapılmış son yayınlar arasında yer almaktadır. Ali Rıza Özcan²⁹⁴ ve İnci Birol²⁹⁵ ise aynı kitaba tezhip sanatının tasarım ve desen ilkelerini ele alan yazılarıyla katkıda bulunmuşlardır.

XXI. yüzyıl Türk sanatı tarihi yazımı her geçen gün yeni araştırma ve yayınların eklenmesiyle gelişmektedir. Önemli bir dal olan kitap sanatları alanında şimdiye kadar yapılmış yoğun çalışmaların, bundan sonra da hız kesmeksizin süreceğine hiç şüphe yoktur.

Raffi Portakal, İlbahar Müzayede Kataloğu, İstanbul, 2003, s. 277; a.mlf., "Two Illuminated Manuscripts in the Library of Edinburgh University", *Essays in Memory of Hazel E. Heughan*, Edinburgh, 2007, s. 83-112; a.mlf., "Serlevha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 36, İstanbul, 2009, s. 567-569, a.mlf., "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 397-415.

289 Hatice Aksu, "Türk Tezhip Sanatının Süsleme Unsurları", *Osmanlı*, c. 11, Ankara, 1999, s. 131-145; a.mlf., "Türk Süsleme Sanatı Motiflerinden Rumî ve Münhanî", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 451-465.

290 Gülbün Mesara, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 361-377.

291 Şehnaz Biçer Özcan, "Tezhip Sanatında İhtişamlı Bir Dönem: Timur Devri Herat Üslubu", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 283-299.

292 Seher Aşıcı, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 301-319.

293 Gülnihal Küpeli, "Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları: II. Bayezid Dönemi (1481-1512)", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 321-341.

294 Ali Rıza Özcan, "Tezhip Sanatında Tasarım Kurgusu", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 479-487.

295 İnci A. Birol, "Türk Tezhip Sanatında Desen", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ali Rıza Özcan (ed.), Ankara, 2009, s. 489-503.

Kitap Sanatları Araştırmaları

Banu MAHİR

Özet

Makale, 1923 sonrasından günümüze, tıp, felsefe, tarih, din bilimi, edebiyat, kütüphanelik ve sanat tarihi eğitimi almış Türk bilim insanlarının kitap sanatları araştırmalarını tanıtmaktadır. Kronolojik sırayla ele alınan, makale, bildiri, ansiklopedi maddesi ve kitap türündeki bu yayınlar, İslam minyatür, tezhip, cilt ve ebru sanatlarını ele almaktadır.

Makalede, her araştırmacıya ait yayınların muhtevasına kısaca değinilmekte ve sanat tarihi alanına yaptıkları katkılar da dile getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elyazması, Minyatür, Tezhip, Cilt, Ebru

Studies on the Arts of the Book

Banu MAHİR

Abstract

The article introduces the studies about the arts of the book, made by several Turkish scholars whose education fields are medicine, philosophy, history, theology, literature, library science and art history. These studies dealing with the arts of Islamic book painting, illumination, book-binding and marble paper are handled in chronological order.

In the article, the content of the publications belonging to each scholar are mentioned briefly and their contributions to the art history field are also expressed.

Keywords: Manuscript, Miniature, Illumination, Book-binding, Marble Paper

